

BOFIT Online
2008 No. 5

likka Korhonen, Seija Lainela
Heli Simola, Laura Solanko ja Pekka Sutela

Medvedevin kauden haasteet

EUROJÄRJESTELMÄ
EUROSYSTEMET

Suomen Pankki
BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

Suomen Pankki
BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

PL 160
00101 Helsinki
Puh: 010 831 2268
Fax: 010 831 2294
bofit@bof.fi

www.bof.fi/bofit

BOFIT Online
Päätoimittaja Jouko Rautava

ISSN 1456-811X (online)
21.5.2008

Helsinki 2008

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Sisällys

Tiivistelmä	3
Putinin kauden perintö Pekka Sutela	4
Kansalliset ohjelmat Seija Lainela	11
Saadaanko venäjän inflaatio kuriin? Iikka Korhonen	17
Suomen ja Venäjän välisen kaupan kehitys Heli Simola	23
Vapautuvatko kotimaiset energianhinnat? Laura Solanko	29
Medvedevin talouspoliittiset linjaukset Pekka Sutela	36

likka Korhonen, Seija Lainela,
Heli Simola, Laura Solanko ja Pekka Sutela

Medvedevin kauden haasteet

Tiivistelmä

Venäjän talous jatkaa nopeaa kasvuaan ja on maailman kymmenen suurimman kansantalouden joukossa. Tuotannolliset investoinnit lisääntyvät nopeasti, samoin väestön reaalitytulot. Valtiontalous on erinomaisessa kunnossa, mikä mahdollistaa panostuksen inhimillisen pääoman kehittämiseen, elinolosuhteiden kohentamiseen ja talouden perusrakenteiden parantamiseen. Tilanne ei kuitenkaan ole ongelmaton. Monet sektorit kuten terveydenhuolto ja koulutus toimivat tehottomasti, ja enemmän kuin pelkkää rahallista panostusta ne tarvitsevat rakenteellisia uudistuksia. Inflaatio on jälleen kiihtynyt kaksinumeroiseksi koko 2000-luvun jatkuneen hidastumisen jälkeen. Syynä hintojen nousuun vauhdittumiseen on maailmanlaajuinen elintarvikkeiden kallistuminen, mutta myös kotimaiset tekijät pitävät inflaatiota yllä. Suomi on hyötynyt Venäjän talouskasvusta ja vienti Venäjälle on kasvanut nopeasti, vaikka olemmekin jossakin määrin menettäneet markkinaosuuttamme kilpailijoille. Energian merkitys Venäjän taloudelle on edelleen suuri ja maalla olisi merkittävät mahdollisuudet tehostaa energian käyttöä ja tuotantoa mm. hintasäännöstelyä lieventämällä. Tähän suuntaan ollaan menossa, joskaan tie ei ole helppo. Venäjän tulevaisuuden tavoitteena on tulla etulinjan innovaatiotaloudeksi, mutta tähtäin saattaa olla liian korkealla lähtökohtiin nähden.

Asiasanat: Venäjä, talous, sosiaalikäysymykset, ulkomaankauppa, energia

Pekka Sutela

Putinin kauden perintö

Kulunut vuosikymmen on ollut Venäjälle taloudellisesti erinomainen. Kansantulon kasvu on ollut keskimäärin noin 7 prosenttia vuodessa. Tämä tekee vuosikymmenen alussa poliittisesti asetetun ja yleisesti epärealistisena pidetyn tavoitteen, ruplamääräisen kansantulon kaksinkertaistamisen kymmenessä vuodessa, mahdolliseksi saavuttaa. Dollarimääräisesti Venäjän kansantulo on moninkertaistunut, mihin vaikuttaa myös ruplan reaalin vahvistuminen valuuttakoriin nähden ja varsinkin dollarin heikkenemisen. Vuoden 2008 alussa Venäjän kansantalous on maailman kymmenen suurimman joukossa, samassa ryhmässä Meksikon, Etelä-Korean, Intian ja Brasilian kanssa. Tarkempi järjestys on vähämerkityksellinen kansantalouden koon mittaamiseen ja valuuttakursseihin liittyvän epävarmuuden takia. Venäjä on myös yksi maailman nopeimmin kasvavista merkittävän kokoisista kansantalouksista.

Kehitys on ollut erinomaista

Kun sanomme Venäjän talous, ajattelemme lähes automaattisesti energiaa, lähinnä öljyä ja kaasua. Maalla on myös maailman toiseksi suurimmat kivihiilivarat, uraania ja runsaasti käyttämätöntä vesivoimaa. Energia on eittämättä keskeinen osa maan kansantaloutta. Tarkat luvut riippuvat energiasektorin määritelmän laveudesta ja muun muassa siirtohinnoittelun kaltaisista ilmiöistä. Mittaluokka on joka tapauksessa oikein kun sanotaan, että energia tuottaa nyt noin kaksi kolmasosaa vientituloista, lähes kolmanneksen bruttokansantuotteesta ja vajaat puolet julkisen sektorin tuloista. Keskeisen vientituotteen, öljyn vientihinnan lähes kymmenkertaistuminen vuoden 1998 keväästä tähän päivään on tietysti dramaattisen tärkeä tekijä. Maakaasun hinnat seuraavat öljyn hintaa runsaan puolen vuoden viipeellä, vaikka ei täydessä mitassa kaikkien ostajamaiden osalta.

Asiaa arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon kolme muutakin seikkaa. Öljyn tuotannon kasvu taittui selvästi aiempaa hitaammaksi, lähes kymmenen prosentin tasolta noin kahden prosentin tasolle vuonna 2005. Tälle on esitetty useita syitä. Yksi on öljy-yhtiö Jukosin ympäriltä aloitettu valtion osuuden lujittaminen energiantuotannossa, mikä sinällään lisäsi alan poliittista epävarmuutta ja saattoi hyvinkin heikentää alan investointi- ja tehostamiskannustimia. Toinen on kylläkin parhaillaan uudelleenarvioinnissa oleva öljysektorin verotus, joka on nostanut varsinkin raakaöljyn viennin rajaveroasteen kohtuuttoman korkeaksi. Kun rajaveroaste ylittää 90 prosenttia, jäävät kannustimet tuotannon lisäämiseen kovin heikoiksi. Kolmas, ja pitkän aikavälin vaikutuksiltaan ehkä ongelmallisinkin mahdollisuus on, että Venäjän öljytuotanto on saavuttanut maksimitasonsa, josta suunta on pikemmin alas- kuin ylöspäin, ainakin ilman erittäin suuria lisäinvestointeja. Venäjä on Saudi-Arabian ohella maailman suurin öljyn tuottaja, mutta sen tiedossa olevat reservit ovat vain maailman seitsemänneksi suurimmat. Tilastoimattomia reservejä on, mutta niiden kustannustaso saattaa edelleen olla liian korkea.

Toinen huomioon otettava seikka on, että suppeasti määritelty energiasektori tuottaa vain vähän työpaikkoja. Energian maasta otossa ja kuljetuksissa on Venäjällä vain vajaat kaksi prosenttia työllisistä työpaikoista. Tässä suhteessa suuren väestön Venäjä kuuluu samaan ryhmään muun muassa Meksikon, Nigerian ja Venezuelan kanssa. Toisin kuin periaatteessa Norja tai Kuwait, se ei voi koskaan elää pelkästään energiasta. Samaan tulokseen päätyy, kun laskee energian viennistä henkeä kohden syntyvän tulovirran. Se ei voi riittää kansan elättämiseen. Venäjän on tuskin syytä kantaa huolta suppean energiasektorin työpaikkojen kilpailukyvyistä. Sen tulevaisuuden kannalta keskeinen kysymys on, missä määrin ja millä ehdoilla työpaikkojen suuri valtaenemmistö ovat kilpailukykyisiä.

Lopulta, ja katsottaessa tulevaisuuteen, on otettava huomioon, ettei viime vuosikymmenen kaltainen energian hinnan nousu oletettavasti tule toistumaan. Mallilaskelmat näyttävät, ettei Venäjän kaltaisen maan kasvulle ole tärkeää vain energian hinnan taso, vaan ennen muuta sen nousu, mikä tuo talouteen uusia voimavaroja.

Energian ohella olisi muistettava myös toisen luonnonvarasektorin, mineraalien ja metalliteollisuuden merkitys. Sen hinnat seuraavat useimmiten läheisesti energian hintoja. Kehittyvien talouksien, ennen muuta Kiinan ja Intian kysynnän kasvu, on ajanut molempien tuoteryhmien maailmanmarkkinahintoja ylös. Toisaalta energian edelleen varsin alhaiset kotimaiset hinnat ovat paisuttaneet esimerkiksi alumiini- ja terästeollisuuden kannattavuutta kustannusten alhaisuuden kautta. Tällainen kilpailuetu ei voine olla kestäväällä pohjalla.

Talouden voimakas kasvu on antanut mahdollisuuden tulotason nousuun. Reaalitulojen vuosinousu on tyypillisesti ollut yli kymmenen prosentin. Tällä vuosikymmenellä käytettävissä olevat reaalitytulot ovat siis nousseet huimat 140 prosenttia. Kun mitatuissa tuloeroissa, jotka repesivät erittäin suuriksi 1990-luvun alussa, ei ole juurikaan tapahtunut muutosta, yleinen tulotason nousu on kääntynyt tilastollisen köyhyysrajan alapuolella olevien ihmisten suhteellisen osuuden selvään alentumiseen. Venäjällä on siis paljon vähemmän ehdottomassa köyhyydessä eläviä ihmisiä kuin viime vuosikymmenellä. Tämä ei muuta sitä, että köyhyys on edelleen laaja ja vakava ongelma. Myös tilastoitu ja ILO-kriteerien mukaan arvioitu työttömyys on laskenut huomattavasti. ILO-määritelmän mukainen työttömyys on kuuden prosentin tasolla. Se ei enää ole kansainvälisesti verraten erityisen korkea. Tulotason nousu on mahdollistanut kulutuksen kasvun. Se on selvästi suurin kasvua ylläpitävä kysyntäerä. Kulutustaso on selvästi korkein metropolikaupungeissa, Moskovassa ja Pietarissa. Kulutustason nousu taas on viime vuosina ollut nopeinta paitsi niiden ympäristölääneissä myös Uralilla ja Volgan laaksossa, joissa on niin energia- kuin mineraaliperusteistakin teollisuutta. Myös monissa köyhissä lääneissä voi tilastoihin tarttua suuria kulutuksen kasvunopeuksia.

Paitsi tulotason kasvu, myös rahoituksen saatavuus nostaa kulutustasoa. Venäläisten kotitalouksien velkaantumisaste on edelleen kansainvälisesti varsin alhainen, vajaat 15 prosenttia kansantulosta, kun luku on sadan prosentin paikkeilla Suomen kaltaisissa maissa. Rahoitusjärjestelmän kehitys on antanut mahdollisuutta velan ja sillä rahoitetun kulutusosuuden nopeaan kasvuun. Tämä jatkuu edelleen, ilman että kotitalouksien lainanotto näyttäisi uhkaavan rahoitusjärjestelmän vakautta kokonaisuudessaan. Yksityisillä kotitalouksilla ja ehkä joillain pankeillakin on kyllä selviä riskejä. Rahoitusjärjestelmän vakauden kannalta keskeiset pankit näyttäisivät olevan hyvin suojattuja.

Rahoitusjärjestelmän syventyminen ylläpitää siis osaltaan kulutusbuumia ja sen vaikutusta talouden kasvuun jatkossakin. Toinen kasvuautomaatti liittyy meneillään olevaan talouden rakennemuutokseen. Jos tarkkailumme keskittyy kokonaan energiaan, näköpiiristä voi hukkua se, että venäläiseen yhteiskuntaan on viimeisten parin vuosikymmenen aikana ilmaantunut suuri määrä aivan uusia hyödykkeitä ja jopa kokonaisia tuotannonaloja. Tämä koskee ennen muuta palveluita, joista suuri osa tuotetaan suljetussa sektorissa, mutta myös tavaroita, joista suuri osa mutta eivät suinkaan kaikki ovat tuontia. Tässä ehkä näennäisen itsestäänselvyytensä takia aivan liian usein unohdetussa muutoksessa Venäjän uusi keskiluokka on sekä tuottajan että kuluttajan asemassa, minkä takia rakennemuutoksella on vahva itse itseään ylläpitävä luonne. Tämä lienee tulevan kasvun keskeinen ajuri. Toisaalta on muistettava, että kun tunnettujen tuotemerkkien, valinnanmahdollisuuksien ja paremman laadun tavoittelu johtavat kaikki tuontialttiuden kasvuun, ensi sijassa keskiluokan kulutukseen nojautuva kasvu voi törmätä niin vaihtotase- kuin työllisyysrajoitteeseenkin. Tuonti on kasvanut huomattavasti nopeammin kuin kansantulo, viennin määrä korkeintaan hyvin hitaasti.

Vientitulojen paisuminen mahdollisti monta asiaa. Valtion ulkomainen velka maksettiin lähes kokonaan pois. Se on nyt vain 3,6 prosenttia kansantulosta. Venäjästä tuli maa joka maksoi velkansa. Tämä vähensi velanhoidokuluja, ja ennen kaikkea kohensi rajusti Venäjän valtion kansainvälistä luottokelpoisuutta. Tämän vuoksi niin julkisessa kuin yksityisessäkin omistuksessa olevien yritysten ja rahoituslaitosten luottokelpoisuus kohentui rajusti. Näin pystyttiin ainakin osittain suojautumaan yksipuolisen vientirakenteen aiheuttamilta riskeiltä. Samaa tarkoitusta varten maan valuuttavaranto, joka oli käytännöllisesti katsoen hävinnyt vuoden 1998 kriisissä, paisui maailman kolmanneksi suurimmaksi. Kun varsinkin öljyn viennin verotus on hintojen korkealla tasolla poikkeuksellisen tiukkaa, pystyttiin myös kasaamaan jo noin 170 miljardiin dollariin yltävä rahasto. Se jaettiin helmikuussa 2008 kahteen osaan. Vakauserahasto, jonka koko on rajattu 10 prosenttiin bruttokansantuotteesta, toimii "sateisen päivän rahastona", jolla turvattaisiin julkisen sektorin tuloja vientitulojen mahdollisesti heiketessä tilapäisesti. Toinen, nyt selvästi pienempi osa, on luonteeltaan kansallinen hyvinvointirahasto, joka pyritään investoimaan tuottavammin. Siitä ei kuitenkaan näyttäisi olevan tulossa mahtava valtion sijoitusyhtiö (sovereign fund), vaan se käytettäneen pääosin eläkevastuiden kattamiseen. Venäjän valtion sijoitusyhtiö ei ole ostamassa puolta Eurooppaa. Siihen ei jää rahaa.

Kolmantena vientitulojen kasvun seurauksena oli talouden rahatalousluonteen vahvistuminen. Vientitulot oli vaihdettava rupliin, joiden tarjonnan lisäys kasvatti rahamäärää jopa viitisenkymmentä prosenttia vuodessa. Tämä ei estänyt inflaation vähittäistä alentumista, kun ruplien kysyntä kasvoi samanaikaisesti. Vuoden 1998 syksyllä runsas 60 prosenttia teollisuuden liikevaihdosta perustui vaihtokauppaan ja erilaisiin korvikerahoihin. Nyt ne ovat suurin piirtein hävinneet, mikä sinällään lisää talouden tuottavuutta merkittävästi. Samoin on pääosin käynyt toisellekin 1990-luvun ominaispiirteelle, maksurästeille. Tässä on tulo- ja kulutustason nousun ohella yksi Putinin hallinnon kansansuosion perusteista. Ruplien kysyntä on kasvanut myös siksi, että niin kotitaloudet kuin muutkin talouden toimijat ovat siirtäneet varojaan heikkeneväksi nähdystä dollarista rupliin.

Tasaisesti alentuva inflaatio ja hyvin ennakoitava valuuttakurssi ovat 2000-luvun tärkeimmät talouspoliittiset saavutukset. Kansalaiset pitävät niistä. Yrityksille ne muodostavat tärkeän osan liiketoimintaympäristöstä.

Vahvasti verotettujen vientitulojen kasvu paisutti julkisen sektorin tuloja. Budjetin tasapainottaminen menoja leikkaamalla oli väistämätöntä vuoden 1998 maksukyvyttömäksi julistautumisen jälkeen. Alijäämiä ei voitu enää kattaa velkaantumalla, eikä niitä haluttu rahoittaa inflatorisella rahan tarjonnan lisäyksellä. Kolmessa vuodessa leikattiin julkisia menoja runsaalla 11 bruttokansantuotteen prosenttiyksiköllä. Tämän täytyy olla yksi maailmanhistorian rajuimpia julkisen sektorin saneeraustoimia. Ja ne aloitti vuoden 1998 syksyllä valtaan tullut Primakovin – Masljukovin hallitus, Venäjän äskeishistorian vasemmistolaisin.

Öljyn hinnan nousu tuli vähän myöhemmin. Kun vientitulot alkoivat kohta kasvaa, julkinen sektori sai ylijäämän joka on pysynyt useana prosenttina kansantulosta tähän asti, 5,5 prosenttia bruttokansantuotteesta viime vuonna. Tämä mahdollisti velan maksun ja varantojen kasaamisen jälkeen julkisen sektorin palkkojen kohottamisen. Näin hyötyi suuri väestönosa, joka oli kuulunut kaikkein eniten 1990-luvulla kärsineiden joukkoon.

Parin viime vuoden aikana on valmistauduttu ja osin toteutettu vientitulojen käytön viidettä vaihetta, niiden kasvavaa ohjaamista investointeihin ja esimerkiksi innovaatioihin. On ehkä syytä mainita, etteivät sotilasmenot suinkaan ole olleet nopeimmin kasvavia budjettieriä. Nekin ovat osin luonteeltaan sosiaalisia tähdätessään siedettävien elinolosuhteiden luomiseen niin kantahenkilökunnalle kuin varusmiehillekin.

Kuva ei ole pelkästään myönteinen

Inflaation kiihtyminen viime vuoden loppupuolelta lähtien on tämän hetken talouspoliittinen kiistakysymys Venäjällä. Tavoite oli 8,5 prosentin vuosi-inflaatio, lopputulos 11,9 prosenttia, ja tämän vuoden aikana kiihtyminen on jatkunut, vaikka se saattaakin kausisyiden vuoksi helpottaa jo lähiviikkoina. Vuodesta 1999 lähes jatkuva inflaation alentuminen on kääntynyt, ainakin tilapäisesti. Tämä on huolestuttavaa useasta syystä. Mielipidetiedusteluissa pidetään alituisesti inflaatiota pahimpana henkilökohtaista taloutta uhkaavana vaarana. Jos luottamus ruplan vahvuuteen romahtaisi, pako muihin valuuttoihin koettelisi rahoitusjärjestelmän vakautta. Pienemmälläkin muutoksella voi olla suuri vaikutus säästämiskäyttäytymiseen ja pääomavirtoihin.

Talouspolitiikan reaktiota haittaa se, että inflaation kiihtymiselle on kovin erilaisia selityksiä. Kuten muissakin maissa, ongelma voidaan nähdä elintarvikkeiden hinnoissa. Lähes kolmannes niistä tuodaan ulkomailta, mutta suurin ongelma on kotimaassa. Elintarviketuotanto ei ole pysynyt kulutuksen vauhdissa, ja niin eläin- kuin kasvituotteidenkin hinnat ovat nousseet rajusti. Toisen käsityksen mukaan ongelmana on sekä kauppa- että pääomataseen kautta tuleva odotettua suurempi valuuttavirta maahan. Kolmas, ehkä realistisin selitys on, että Venäjän talous on jo ylikuumentunut. Erilaiset pullonkaulat nostavat palkka-, raaka-aine- ja rakennuskustannuksia. Erilaiset selitykset johtavat erilaisiin toimenpidesuosituksiin niin finanssi-, raha- kuin valuuttakurssipolitiikassakin.

Venäjä ei tule olemaan halpatuotantomaa. Palkkataso nousee tuottavuutta nopeammin, ja monista työvoimatyypeistä on pulaa, varsinkin suurimmissa kasvukeskuksissa. Ruplan reaalin vahvistuminen on väistämätöntä, ottaen huomioon sen ainakin aikaisemmin voimakkaan aliarvostuksen ja vientitulojen nopean kasvun.

Vuonna 2007 maahan alkoi virrata runsaasti valuuttaa myös pääomataseen kautta. Nettopääomantuonti oli 82 miljardia dollaria. Tämä tapahtui osin suorien investointien muodossa. Kolme suurta omistusjärjestelyä paisutti niiden virran selvästi kansantalouden kokoon verrattuna suuremmaksi kuin Kiinassa. Tämän lisäksi monet venäläiset pankit ja yritykset lisäsivät nopeasti ulkomaista rahoituksenhankintaansa, kun korot olivat alhaiset ja likviditeetti runsasta. Kansainvälisen rahoituskriisin alkaminen nosti rahoituskustannuksia, mutta toistaiseksi vaikutukset Venäjän talouteen ovat olleet vähäisiä. Yksityinen ulkomainen velkakanta onkin vielä vaatimaton. Rahaa on tullut talouteen myös suurina sijoituksina osakkeisiin ja muihin arvopapereihin, joita edelleen pidetään edullisina pidemmän ajan sijoituksina.

Kustannustaso nousee myös muista syistä. Kunnallispalveluiden, muun infrastruktuurin ja energiasektorin investointitarpeet ovat huikeat, ja ne täytyy suurelta osin rahoittaa korkeampien hintojen muodostamasta kassavirrasta. Energian hintaa on korotettava voimakkaasti myös sen käytön tehostamiseksi. Kun öljyn tuotannon ennustetaan virallisesti kasvavan prosentin ja kaasun kahden prosentin verran vuodessa, täytyy energiatehokkuuden nousta nopeasti, jotta vientimäärät pysyisivät edes nykyisellä tasolla. Tämä on oleellisen tärkeä kysymys sekä Venäjän että sen energia-asiakkaiden kannalta.

Vaikka Venäjän sisämarkkinoilla on tapahtunut syvä rakennemuutos palveluiden nousun myötä, ja tuonti kasvaa euromääräisesti jopa 30 prosenttia vuodessa, kuten vuonna 2007, viennin monipuolistumista ei juuri ole havaittavissa. Vaikka venäläiset yritykset ovat vuoden 1998 kriisin aiheuttaman ruplan devalvoitumisen jälkeen nauttineet huomattavan hyvää hintakilpailukyvyä, sen vaikutukset näkyvät vain kotimarkkinoilla eivät viennissä. Jopa sotilastarvikkeiden vienti on joutunut vahvaan vastatuuleen ainakin Kiinassa ja Algeriassa. Laajan venäläistutkimuksen mukaan toimialoittain vain 10-40 prosenttia yrityksistä on nyt kilpailukykyisiä, nekin lähinnä toistaiseksi alhaisten kustannusten takia.

Tutkimus- ja tuotekehittelymenojen osuus ei ole alhainen, noin 1,4 prosenttia eli täsmälleen sama kuin Kiinassa. Pulmana on, että valtaosa niistä on valtion rahoitusta, joka tavallisesti tähtää sotilaallisiin tarkoituksiin. Ne tuottavat vain vähän jos lainkaan markkinoilla kilpailevia tuotteita. Ero Kiinaan on huima, kun T&K-menojen tuottavuutta mitataan kansainvälisten patenttihakemusten määrällä. Kiinalaisten hakemusten taso on moninkertainen verrattuna Brasiliaan, Intiaan ja Venäjään. Sitä paitsi niiden määrä kasvaa varsin nopeasti, kun muissa BRIC-maissa ei näy lainkaan kasvua. Venäläisten hakemusten määrä on noin neljäsosa suomalaisten patenttihakemusten määrästä. Niistä taas puolet tulee yhdestä yhtiöstä.

Vuoden 2007 valtakunnan tila-puheessaan presidentti Putin tosiasiassa esitti yhden, ja nähtävästi realistisen, vastauksen siihen, kuinka Venäjä saattaisi menestyä tulevaisuudessa alhaisten tuotantokustannusten Aasian ja korkean teknologian Länsi-Euroopan välissä, olematta itse kumpaakaan. Ei ole häpeä viedä raaka-aineita, mutta venäläisten yritysten olisi opittava saamaan niistä irti enemmän arvoa. On tuotettava uusia, korkeamman arvonlisän tuotteita, jotka perustuvat olemassa oleviin luonnonvaroihin.

Pohjoismaat ja esimerkiksi Kanada ovat kulkeneet tätä kehityspolkua viimeisten kahden vuosisadan aikana. Venäjällä varmaankin olisi kiireempi. Tärkein kysymys on, ovatko venäläiset yritykset parempia tuottamaan tällaisia hyödykkeitä kuin niiden ulkomaalaiset kilpailijat. Tässä niillä on omat painolastinsa. Ne ovat usein

sulkeutuneita, hierarkkisia, vähän kilpailulle alisteisia ja tottumattomia tutkimukseen ja tuotekehittelyyn.

Kuluneet vuodet ovat tuskin parantaneet tätä tilannetta. Tavoitellessaan oletettuja suurtuotannon etuja valtio on koonnut eri alojen tuotantolaitoksia yhteen ns. kansallisiksi menestyjiksi (national champions). Ne voivat olla valtionyrityksiä tai ainakin niiden johdossa tyypillisesti on valtion, usein presidentinhallinnon edustajia. Usein toistetun arvion mukaan puolet teollisuustuotannosta on tällaista kautta yhteydessä valtioon. Tämä ei ole omiaan johtamaan koviin budjettirajoitteisiin ja kilpailullisuuteen. Päinvastoin, tarkoitus on tyypillisesti päinvastainen. Kyse on väärin ymmärretyin Kaakkois-Aasian, etupäässä Japanin ja Korean teollistamismallin toistamisen yrityksestä. Vaikka valtio tuki monin tavoin sikäläisten yritysten kansainvälistymistä, ne olivat eritoten Japanissa sitä ennen kilpailleet rajusti keskenään kotimarkkinoilla. Tämä kilpailu loi niiden menestyäkseen tarvitseman tehokkuuden.

Pulmalla on toinenkin ulottuvuutensa. Useat tutkimukset osoittavat korruption olevan merkittävä hyvinvoinnin este. Esimerkiksi venäläisten pienyritysten keskuudessa tehdyt tutkimukset kertovat, että korruptio on lisääntynyt viime vuosina. Erilaisten tietojen mukaan se on saavuttanut yhteiskunnan varsin korkeita tasoja. Korruptio-termin käyttäminenkin on ongelmallista: sehän viittaa poikkeamaan normista. Suhdeverkkoihin ja resiprookkiseen vaihtoon perustuvassa yhteiskunnassa se, mitä me kutsumme korruptioksi, on pikemmin normi kuin poikkeus. Valtion ja talouselämän entistä tiiviimpi yhteen kietoutuminen ei ole omiaan auttamaan tässä. Kansainvälisten, tosin usein mielikuviin perustuvien arvioiden mukaan Venäjä on poikkeuksellisen korruptoitunut maa.

Vielä laveammin tarkasteltuna kyse on siitä, onko – niin kuin nyt keskustellaan – Venäjän ja Kiinan kaltainen autoritaarinen kapitalismi todella käypä ja jopa parempi vaihtoehto meille tutulle liberaalimmalle kapitalismille. Kaakkois-Aasian esimerkki on jälleen opettavainen. Koreassa alettiin päästä eroon pahimmasta sisäpiiriläisestä korruptiosta vasta yhteiskunnan laajemman demokratisoinnin kautta. Tämä polku, jos se tullakseen, on Venäjällä vielä käymättä. Sen puolesta on kaksi muutosvoimaa. Yksi on kuluttajiksi muuttuneiden entisten neuvostoalamaisten mahdollinen myöhempi muuttuminen kansalaisiksi. Toinen on venäläisen liike-elämän kansainvälistyminen, joka on omiaan johtamaan sen eurooppalaistumiseen, ei Euroopan venäläistymiseen.

Onnen tuomaa vai politiikan suomaa?

Venäjä on eittämättä ollut poikkeuksellisen onnekas viimeisten vuosien aikana. Edellä jo todettiin neljä esimerkkiä: ruplan romahduksen tuoma hintakilpailukyky, maksukyvyttömyyden pakottama tarve saattaa julkisen sektorin menot kuriin, keskeisten vientihintojen moninkertaistuminen ja talouden vähäisen ruplaperusteisuuden mahdollistama sisään tulevan rahavirran absorptio. Muita voidaan lisätä. Niinpä 1990-luvun tuotannon laskun takia kasvu oli kysynnän elyessä – ruplan heikkenemisen vuoksi – mahdollinen ilman suuria investointeja, olemassa olevan kapasiteetin käyttöasteen noustessa. Järjestelmämuutoksen takia osa vanhasta tuotantokyvystä oli menettänyt taloudellisen arvonsa, mutta käyttökelpoistakin tuki oli vielä. 1990-luvun korkean ja vaihtelevan inflaation aika siihen liittyvine investointien romahduksineen ja tuotannon alenemisineen oli vähitellen luonut yhteisymmärrystä vakautta tavoittelevan raha- ja finanssipolitiikan puolesta. Maksukyvyttömyys pakotti

siihen, mutta ylijäämäisistä budjeteista kiinni pitäminen ja inflaation jatkuva alentaminen eivät olisi kestäneet, ellei myös poliittinen yhteisymmärrys olisi ollut olemassa.

Nämä onnekkouden esimerkit ovat usein kovin paradoksaalisia, onhan niissä kyse myös taloudellisen onnettomuuden avaamista mahdollisuuksista. Nämä mahdollisuudet olisi voitu hukata, mutta niin ei tehty. Se on vähin mitä voi sanoa Putinin kauden talouspolitiikan puolesta. On mahdollista sanoa enemmänkin. Ensimmäisellä vaalikaudella toteutettiin ns. Grefin ohjelmaa mukaillen monia uusia talousuudistuksia. Niiden kirjo ulottuu tasatuloverosta pankkiuudistuksen kautta maanomistussuhteisiin ja pienyritysten olosuhteiden kohentamiseen. Kaikki uudistukset eivät toteutuneet halutusti, mutta tahto oli ilmeinen, myös WTO-liittymisen suhteen.

Vuosien 2003-2005 Jukos-jupakka oli tässä suhteessa vedenjakaja. Yksityiseen toimeliaisuuteen nojaava muutosvauhti hidastui, ja alettiin hakea valtiokeskeisempiä ratkaisuja. Samaan suuntaan vaikutti myös sen havaitseminen, että energian hinnat olivat pysymässä korkealla. Uudistuminen ei enää vaikuttanut kiireelliseltä. Sosiaalietujen rahaperusteiseksi muuttaminen osin hylättiin, kun osa väestöstä reagoi hankkeeseen kielteisesti. WTO-liittymisen ja EU-suhteen kehittäminen joutuivat sivuun. Tärkeätä kuitenkin on, ettei oleellisimpia aikaisempia uudistuksia peruttu. Niiden vaikutus jatkuu ja syvenee edelleen, myös tulevaisuudessa.

Seija Lainela

Kansalliset ohjelmat

Venäjän talouden tilanne muuttui dramaattisesti 2000-luvun alkupuolella, kun tuotanto lähti nopeaan kasvuun, inflaatio hidastui ja valtiontalous koheni. Ensimmäistä kertaa Neuvostoliiton hajoamista seuranneena aikana elintaso alkoi kohota talouskasvun vaikutusten levitessä laajempiin väestönsosiin. Vuosikymmenen keskivaiheilla valtiolla alkoi olla varaa suunnata julkista rahoitusta kauan laiminlyötyihin kohteisiin, kuten talouden perusrakenteiden ja väestön elinolojen parantamiseen, tuotannollisiin investointeihin ja inhimillisen pääoman kehittämiseen.

Huomio väestön elinolosuhteisiin

2000-luvun alkupuoliskolla talouspolitiikan päämääränä oli talouden vakauttaminen 1990-luvun lopun valtiontalouden suoranaisten romahduksen jälkeen. Federaation budjetti kääntyi ylijäämäiseksi vuodesta 2000 lähtien tiukan menokurin ja suurten verotulojen ansiosta. Vuosina 2001–2005 budjetin ylijäämä oli keskimäärin lähes 4 % BKT:stä ja vuosina 2006–2007 yli 6 % BKT:stä. Vuodesta 2004 lähtien ylijäämää alettiin rahastoida budjetin ulkopuoliseen vakausrahoitukseen. Keräämällä likviditeettiä pois taloudesta lievennettiin inflaatiopaineita, ja samalla koottiin varoja tulevaisuuden suuria menotarpeita varten.

Ylijäämäiset budjetit ja varojen rahastoiminen kasvattivat vuosien myötä vaatimuksia käyttää varoja elintason kohentamiseen ja talouden kehittämiseen. Niinpä talouspolitiikan linja alkoi 2000-luvun puolivälissä saada enemmän sosiaalista painotusta ja vähän myöhemmin myös panostus talouteen alkoi voimistua.

Samoin kuin Venäjän politiikassa myös talouspolitiikassa kaikki merkittävät linjaukset tehtiin presidentti Putinin aikana presidentinhallinnon hyväksynnällä tai aloitteesta. Kireällä budjettipolitiikalla on koko ajan ollut Kremlin tuki, ja myös talouspolitiikan uusi sosiaalinen suuntaus julistettiin Kremlistä.

Presidentti Vladimir Putin julkisti korkeimmalle valtionhallinnolle syksyllä 2005 pitämässään budjettipuheessa kansalliset ohjelmat, jotka suuntautuvat elinolojen kohentamiseen tähdätyn politiikan painopistealueille. Paitsi valtion hyvä rahoitustilanne ja vaatimukset verovarojen käytöstä väestön hyväksi, ohjelmien ajoittamiseen vaikutti osaltaan valmistautuminen vuoden 2007 joulukuun duuman vaaleihin ja maaliskuun 2008 presidentinvaaleihin. Vaaleja varten haluttiin konkreettisia osoituksia elintason noususta.

Presidentin julkistamat kolme kansallista ohjelmaa kohdentuvat terveydenhuoltoon, koulutukseen ja asumiseen. Hieman myöhemmin mukaan tuli maatalous neljäntenä ohjelmana. Kaikki alat kärsivät neuvostoajalta juontuvista ongelmista eli tehottomista rakenteista ja nykytilanteeseen soveltumattomista toimintamuodoista. Aloilla on ennen ohjelmien käynnistämistä ollut meneillään tai valmisteilla rakenteellisia reformeja, mutta ne eivät ole edenneet merkittävästi. Lisäksi aloilla on ollut ja on edelleen käynnissä kansallisten ohjelmien ohella useita muita valtion rahoittamia kehitysohjelmaa.

Kohteina konkreettiset ongelmat

Terveydenhuolto

Aleneva väestökehitys ja väestön yleisesti heikko terveydentila ovat Venäjän suuria ongelmia. Terveydenhuoltoa haittaavat Neuvostoliiton ajalta lähtien suureksi osaksi muuttumattomina pysyneet rakenteet, joista toiminnan tehottomuus ja hoidon heikko taso ovat seurausta. Voimavarojen kohdentamisessa on keskitytty sairaalassa tapahtuvaan hoitoon, kun taas ennaltaehkäisevään terveydenhuoltoon ja poliklinikkahoitoon ei ole panostettu tarpeeksi. Mahdollisuuksia antaa erikoishoitoja ei myöskään ole tarpeeksi. Venäjän lääkäritiheys ylittää EU-15 tason, samoin sairaaloiden vuodepaikkojen määrä. Sen sijaan monet länsimaissa normaalit sairaanhoidon toimenpiteet ovat Venäjällä vain rajoitetusti saatavilla. Sairanhoidon tasosta kertova imeväiskuolleisuus on yli kaksinkertainen EU:n tasoon nähden.

Terveydenhuoltojärjestelmän kokonaisuudistusta on pohdittu jo pitkään; mm. terveydenhuollon rahoitus on osin muutettu vakuutus pohjaiseksi, mutta muutos on jäänyt keskeneräiseksi. Toimivan sairausvakuutusjärjestelmän luomista korosti myös uusi pääministeri Putin linjapuheessaan, joten tällä saralla lienee edistystä odotettavissa.

Kaikista kansallisista ohjelmista terveydenhuolto on saanut selvästi eniten rahoitusta. Terveydenhuollon ohjelma sisältää mm. yleis- ja erikoissairanhoidon tason nostamisen ammatillista koulutusta parantamalla, teknistä välineistöä lisäämällä ja uusia korkeatasoisia erikoishoitoa antavia yksiköitä perustamalla. Ajanmukaisen laitteiston hankinnalla parannetaan erityisesti liikenneonnettomuuksien uhrien ja sydän- ja verisuonitauteja sairastavien hoitoa.

Koulutus

Koulutusjärjestelmän uudistuksia ollaan parhaillaan valmistelemaan. Koulutus ei vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia ja mm. ammattikoulutusta ja yliopistoja on suunnattava palvelemaan paremmin nykyisiä tarpeita, sillä viime aikoina on jo joillakin aloilla ilmennyt pulaa ammattitaitoisesta työvoimasta.

Koulutuksen kansallinen ohjelma ohjaa varoja mm. opettajien ammattitaidon kohentamiseen ja tietotekniikkalaitteistojen hankkimiseen kouluihin. Se pyrkii edistämään parhaiden opetuskäytäntöjen leviämistä palkitsemalla niitä käyttäviä kouluja ja opettajia. Korkeakouluja kehitetään yhdessä yritys sektorin kanssa. Moskovaan ja Pietariin perustetaan kansainvälisesti korkeatasoiset business-korkeakoulut ja maan eri alueille perustetaan muutama huippuyliopisto jo toimivia korkeakouluja yhdistämällä ja vahvistamalla.

Sekä terveydenhuollossa että koulutuksessa merkittävä ohjelmien osa on ollut työntekijöiden alhaisen palkkatason nostaminen. Vuosina 2005 ja 2006 näiden alojen palkkoja korotettiin tuntuvasti, ja palkkojen jälkeenjääneisyyttä pystyttiin lieventämään. Terveydenhuollon alalla keskipalkka oli vuonna 2004 68 % maan keskipalkasta ja vuonna 2006 78 %. Koulutuksen alalla vastaavat osuudet olivat 62 % ja 70 %. Vuonna 2007 alojen suhteellinen palkka ei enää kuitenkaan parantunut edellisestä vuodesta.

Asuminen

Asuntokanta ja siihen liittyvä kunnallistekniikka ovat yleisesti heikossa kunnossa. Suurelta osin neuvostoajalta periytyvän järjestelmän uudistamista on valmisteltu pitkään. Kymmeniä lakeja on hyväksytty muutaman viime vuoden aikana asuntorakentamista kannustamaan ja asuntojen hallinta- ja huoltojärjestelmiä

uudistamaan. Talouden nousun myötä asuinrakentaminen kasvaa kiihtyvällä vauhdilla, viimeisten kahden vuoden aikana noin 18 % vuodessa. Vuonna 2006 uutta asuinpinta-alaa valmistui 51 milj. m² ja vuonna 2007 60 milj. m², kun vuonna 2000 vastaava luku oli 30 milj. m². Asuntojen hinnat nousevat nopeasti ja rakennussektori on selvästi ylikuumentunut.

Asumisen kansallinen ohjelma tähtää yhtäältä asuinrakentamisen lisäämiseen ja toisaalta omistusasuntojen kysynnän kasvattamiseen asuntolainajärjestelmillä, korkotuilla ja valtiontakauksilla. Tavoitteena on, että vuosittain asuinpinta-alaa valmistuu 140 milj. m². Ohjelmalla rahoitetaan lisäksi mm. kunnallistekniikan parantamista ja sosiaalista asuinrakentamista erityisryhmille kuten armeijan henkilökunnalle, pohjoisilta alueilta palaaville, nuorille perheille ja invalideille.

Asuntorakentaminen riippuu useista sellaisista tekijöistä, joihin ohjelmalla ei voi vaikuttaa, kuten maan hankinnasta, kaavoituksesta, rakennusluvista ja kunnallistekniikasta. Näillä kaikilla aloilla on rakentamista hidastavia ongelmia. Lisäksi viime aikoina nopeasti kohonneet rakennuskustannukset pienentävät ohjelman merkitystä sosiaalisen asuntotuotannon ja pienituloisempien väestöryhmien asunnon hankinnan edistäjänä.

Maatalous

Maataloustuotanto on tehotonta ja maaseudun elinolosuhteet paljon kaupunkeja heikommat. Maataloustyövoiman osuus koko työvoimasta on edelleen suuri, vuonna 2006 noin 11 %. Maatalous on tilarakenteeltaan suurelta osin samantyyppinen kuin Neuvostoliiton aikana; jäljellä ovat suurtilat, jotka ovat pääosin osuuskuntia tai yhtiöitä, ja kotitalouksien pienet aputaloudet. Uusi tuottajaryhmä ovat pientilat, jotka vuonna 2006 tuottivat 6 % maataloustuotannosta. Suurtilojen osuus tuotannosta oli 41 % ja aputalouksien osuus peräti 53 %. Suurtilojen asema merkittävänä viljan tuottajina on säilynyt. Viime vuonna ne tuottivat 79 % viljasta. Aputalouksissa tuotettiin 89 % perunasta, 79 % vihanneksista, 52 % maidosta ja 47 % lihasta. Suuri osa tästä tuotannosta menee kuitenkin omaan kulutukseen.

Venäjä tuo lihaan ja maitoa, mutta on viljan suhteen omavarainen. Tuonti kattaa noin 40 % kotimarkkinoiden lihan tarjonnasta ja noin 20 % maidon tarjonnasta. 1990-luvulta jatkunut karjan määrän aleneminen on saatu parin viime vuoden aikana pysähtymään, mutta ei vielä kääntymään nousuun. Viljelypinta-alan supistuminen jatkuu edelleen.

1990-luvulla Venäjä supisti merkittävästi maatalouden tukea ja alensi samalla suojatulleja, mutta 2000-luvulla on alettu palata protektionistisempaan politiikkaan. Maatalous saa Venäjällä paljon vähemmän julkista tukea kuin kehittyneissä maissa. Maatalouden konekanta on vanhaa ja koneita on vähän, mutta rahoituksen heikko saatavuus haittaa tekniikan uusimista. Asiantuntijoiden mukaan maataloustuotantoa olisi helppo lisätä huomattavastikin uudistamalla tuotantotekniikkaa ja ottamalla käyttöön hylättyjä peltoja.

Maatalouden kansallinen ohjelma on jaettu kolmeen osaan; eläintuotannon lisäämiseen, pientilojen kehityksen edistämiseen ja maaseudun nuorten asiantuntijoiden asuinolojen parantamiseen. Karjan sekä koneiden ja laitteiden hankintaan myönnetään ohjelmasta korkotukea, ja korkotukea suunnataan myös pientuottajien toimintaan. Leasingtoimintaa tuetaan valtiollisen leasingyrityksen rahoittamisella.

Maatalouden kansalliselle ohjelmalle kohdennetut budjettivarat ovat melko pieniä, ja enemmän varoja sektori saa mm. viime vuonna hyväksytyyn maatalouden

viisivuotisen kehittämisohjelman puitteissa. Viime aikojen talouspoliittisissa linjauksissa on maatalouden tukemista alettu korostaa yhä enemmän, ja näyttää siltä, että tukitoimet toteutetaan valtaosin kansallisen ohjelman ulkopuolella.

Rahoitus budjetista ja yksityiseltä sektorilta

Kansalliset ohjelmat alkoivat saada budjettirahoitusta vuodesta 2006 alkaen. Tuolloin ohjelmien osuus federaatiobudjetin menoista oli 160 mrd. ruplaa (4,7 mrd. euroa) eli vajaat 4 %. Vuonna 2007 kansallisten ohjelmien rahoitus oli 265 mrd. ruplaa (7,6 mrd. euroa) ja niiden osuus oli kasvanut runsaaseen 4 prosenttiin budjetin menoista. Federaatiotason budjettirahoituksen lisäksi kansalliset ohjelmat saavat rahoitusta aluebudjeteista ja budjetin ulkopuolisista rahastoista. Esimerkiksi terveydenhuollon ja asumisen projektit saavat näistä lähteistä summan, joka vastaa arviolta noin kolmannelta federaatiobudjetista tulevista varoista. Oheisessa taulukossa on esitetty julkisen talouden (eli federaatiobudjetin, alue- ja paikallistason budjettien ja budjettien ulkopuolisten rahastojen) menorakenne vuonna 2007 ja kansallisiin ohjelmiin federaatiobudjetista suoraan suunnattu rahoitus vuosina 2007–2009.

Kokonaisuudessaan kansallisten ohjelmien saama rahoitus (arviolta kolmisen prosentin julkisen talouden menoista) ei ole niin suurta, että sillä olisi ratkaisevaa vaikutusta alojen kehitykseen. Yksittäisiä ongelmia rahoituksella kuitenkin pystytään ratkaisemaan.

Terveydenhuollon ja koulutuksen ohjelmien oli määrä alun perin olla kaksivuotisia ja asumisen ohjelman kuusivuotinen. Vuosien 2008–2010 federaatiobudjetin kehityksen mukaan kaikkien kansallisten ohjelmien on kuitenkin määrä jatkua ainakin vuoteen 2010. Kuten oheisesta taulukosta käy ilmi, koulutuksen ja terveydenhuollon kansallisten ohjelmien federaatiobudjetista rahoitettavien menojen on määrä pienentyä seuraavina kahtena vuonna viime vuonna toteutuneesta. Kehysbudjetit kuitenkin laaditaan varovaisten oletusten perustalle ja tulojen mahdollisen ennakoitua nopeamman kasvun vuoksi menoja saatetaan myöhemmin lisätä.

Vuonna 2005, ennen kansallisten ohjelmien aloittamista, sekä julkisten terveydenhuoltomenojen että koulutusmenojen osuus BKT:stä oli Venäjällä vajaat 4 %. Osuudet ovat pienempiä kuin useimmissa kehittyneissä maissa, joissa ne ovat tyypillisesti 5–8 prosentin tienoilla. Pelkillä kansallisten ohjelmien rahoitusosuuksilla ei eroa kurota umpeen.

Federaatiobudjetin ja aluebudjettien lisäksi kansallisille ohjelmille pyritään saamaan rahoitusta paikallisilta yrityksiltä. Joillakin alueilla viranomaiset ovat erityisen aktiivisia yritysrahoituksen hankkimisessa, mikä jo jossakin määrin muistuttaa Neuvostoliiton aikana tavallista yritysten vastuuta sijaintipaikkakuntiansa palveluista.

Taulukko 1. Julkisen talouden menorakenne vuonna 2007 ja kansallisten ohjelmien federaatiobudjetista suoraan rahoitetut osuudet vuosina 2007–2009

	mrd. RUB (toteutunut)	Kansalliset ohjelmat federaatiobudjetissa, mrd. RUB		
		2007 (toteutunut)	2008 (suunnitelma)	2009 (suunnitelma)
Yleinen julkishallinto	1167			
Puolustus	834			
Yleinen järjestys ja turvallisuus	864			
Kulttuuri	247			
Sosiaaliturva	2717			
Ympäristönsuojelu	26			
Elinkeinoelämään liittyvät asiat	1560			
josta maatalous	147	28	28	28
Asuminen ja hdyskuntapalvelut	1101	62	66	72
Koulutus	1342	53	43	21
Terveystenhoito	1241	122	86	92
Yhteensä	11246	265	223	213

Lähde: Finanssiministeriö

Rahan lisäksi tarvitaan rakenneuudistuksia

Kokonaistaloudelliselta kannalta menojen lisääminen Venäjän nykyisessä taloudellisessa tilanteessa, jossa tuotanto kasvaa nopeasti ja inflaatio kiihtyy, olisi parempi lykätä toisenlaiseen suhdannevaiheeseen. Toisaalta tilanne kansallisten ohjelmien kohdealoilla on vaikea ja ne vaativat panostusta, mutta kysymys kuuluu, auttavatko kansalliset ohjelmat ratkaisemaan näitä ongelmia pysyvästi.

Kansalliset ohjelmat eivät ole reformikonsepteja, vaan ne sisältävät yksittäisiä tehtäviä ja tavoitteita, joilla kunkin alan tiettyjä ongelmia pyritään ratkomaan. Tässä on kansallisten ohjelmien puute, sillä alojen ongelmat johtuvat suurelta osin toimimattomista ja vanhentuneista järjestelmistä. Ongelmat ovat kytköksissä koko talouden ja yhteiskunnan rakenteiden heikkouksiin eivätkä osauudistukset tuota pysyvää parannusta. Tarvittavat syvälliset rakennemuutokset ovat vaikeita toteuttaa, sillä ne koskettavat jokaista asukasta ja eniten heikoimmassa asemassa olevia. Venäjältä

puuttuu nykyaikainen sosiaalipolitiikka, jonka tehtävänä olisi mm. varmistaa perusturva rakennemuutosten aikana.

Nykyisessä hyvässä taloustilanteessa, kun sektoreiden ontuvaa toimintaa on mahdollista paikata rahalla, voidaan ongelmat peittää hetkeksi näkyvistä. Tällöin vaarana on, että välttämättömät reformit lykkääntyvät entisestään. Seurauksena on myös lisääntyvän panostuksen osittainen hukkaan meno huonosti toimiviin järjestelmiin.

Koska kaikilla aloilla on käynnissä kansallisten ohjelmien lisäksi monia muitakin kehitysohjelmiä, on vaikea erottaa, mitkä ovat nimenomaisia kansallisten ohjelmien tuloksia. Näkyvimpiä muutoksia lienevät kansallisten ohjelmien puitteissa lisätyllä budjettirahoituksella vuonna 2006 aikaan saatu palkkatason selkeä nousu terveydenhuollossa ja opetustoimessa sekä uuden teknisen välineistön hankkiminen molemmille aloille parin viime vuoden aikana. Suuren julkisuuden saattelemat kansalliset ohjelmat ovat nostaneet sosiaalikeskustelut ja alojen ongelmat laajaan keskusteluun, mikä saattaa valmistaa maaperää tarvittavien syvällisten rakenneuudistusten toteuttamiselle.

Kansalliset ohjelmat ovat osoittautuneet tehokkaaksi mediatapahtumaksi. Niiden etenemistä seuraamalla tiedotusvälineet ovat tehneet huomattavaa PR-työtä nykyjohdon puolesta. Uusi presidentti Dmitri Medvedev oli varapääministerinä ollessaan vastuussa kansallisten ohjelmien toteuttamisesta, mikä antoi ohjelmille entistä enemmän painoarvoa Medvedevin aseman tulevana presidenttinä vahvistuttua.

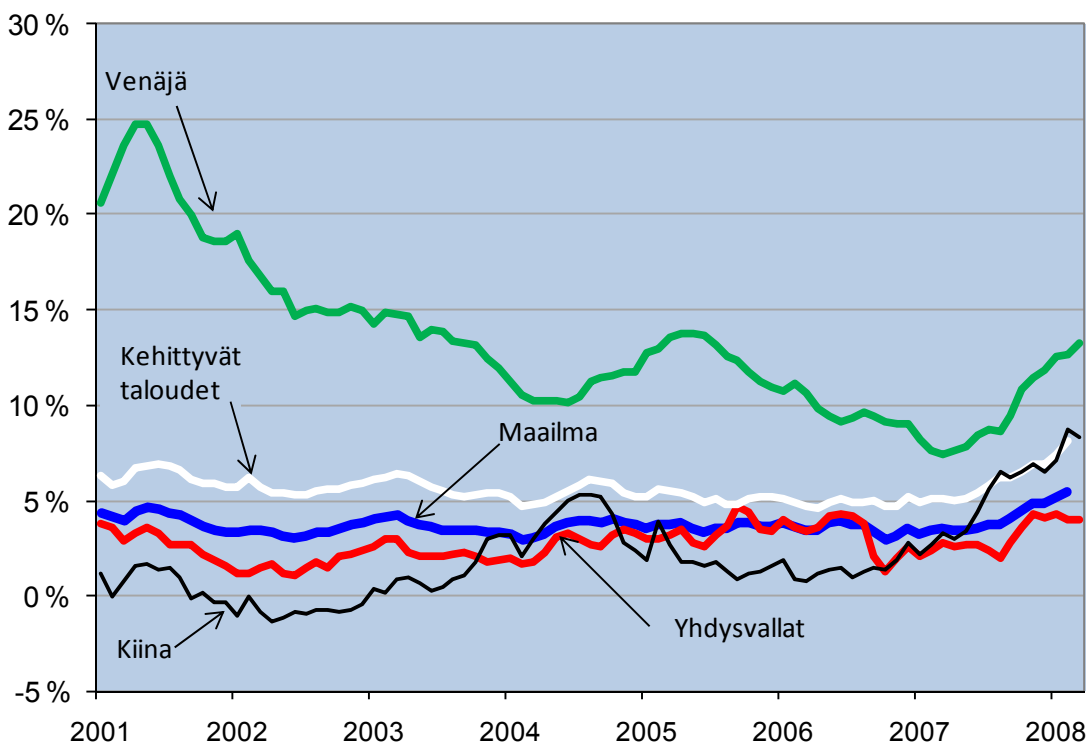
Viimeisimmät lausunnot osoittavat, että kansalliset ohjelmat tulevat ainakin lähivuodet pysymään julkisuudessa. Sekä presidentti Medvedev että pääministeri Putin korostivat toukokuun alun nimityspuheissaan kansallisia ohjelmia väestön elinolojen parantamisen ja talouden modernisoinnin moottoreina.

likka Korhonen

Saadaanko Venäjän inflaatio kuriin?

Viime kuukausien aikana inflaatio on kiihtynyt selvästi ympäri maailmaa. Raaka-aineiden ja ruoan hintojen nousu on kiihdyttänyt inflaatiota, vaikka samaan aikaan taloudellisen aktiviteetin kasvuvauhti on hidastunut selvästi. Venäjä ei ole poikkeus yleisestä inflaatiotrendistä. Oheisessa Kuviossa 1 on maailman keskimääräisen inflaation lisäksi kuvattu Yhdysvaltain, Kiinan, Venäjän ja kehittyvien talouksien vuosinflaatio vuoden 2001 alusta. Inflaatio on kiihtynyt lähes kaikissa kehittyvissä talouksissa 3-4 prosenttiyksikköä vuoden 2007 alusta, ja esimerkiksi Kiinassa inflaatio on noussut 18 kuukaudessa yli seitsemän prosenttiyksikköä. Myös Yhdysvaltain inflaatio kiihtyi vuoden 2007 aikana, mutta nyt hiipuva talouskasvu näyttää heikentäneen inflaatiopaineita.

Kuvio 1. Inflaatio maailmanlaajuisesti

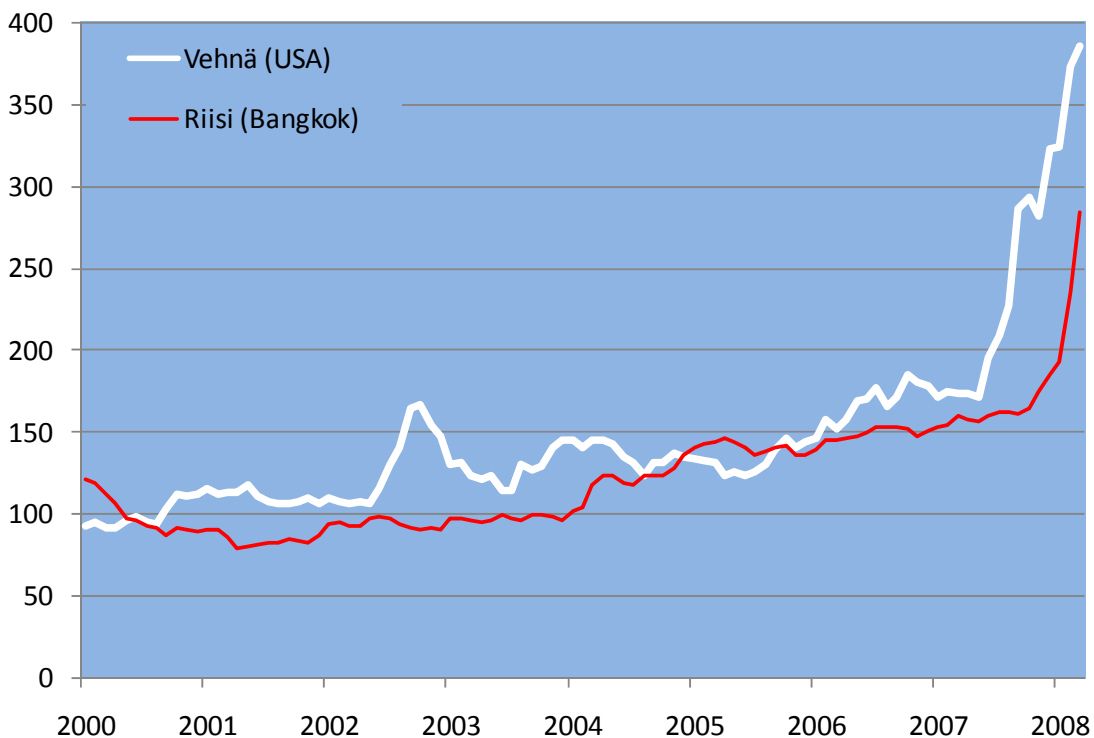

Lähde: IFS

Mikä on viimeaikaisen inflaation kiihtymisen taustalla? Tämän vuosikymmenen nopea talouskasvu, etenkin Kiinassa ja muissa nopeasti kehittyvissä keskituloisissa maissa, on nostanut useiden raaka-aineiden hintoja. Öljyn sekä monien muiden raaka-aineiden hinnat ovat olleet korkealla jo usean vuoden ajan. Raaka-aineiden korkeat hinnat eivät kuitenkaan ole välittömästi johtaneet yleisen hintatason nousuun. Useimmissa maissa tuottavuuden kasvu on ollut hyvin nopeaa. Tämän lisäksi Kiinan ja muiden Kaakkois-Aasian maiden erittäin voimakkaasti kasvanut tuotanto ja vienti ovat merkinneet sitä,

että monien koneiden ja laitteiden hinnat maailmanlaajuisesti itse asiassa laskivat, mikä tietenkin hidasti inflaatiota. Näin oli etenkin tietotekniikassa sekä telekommunikaatiolaitteissa. Lisäksi telekommunikaatio- ja tietoliikennepalveluiden hinnat ovat laskeneet yleisesti. Inflaation kiihtymisen taustalla onkin ollut lähes yksinomaan ruokaraaka-aineiden sekä valmiiden elintarvikkeiden hintojen nousu. Kuviossa 2 esitetään kahden kansainvälisessä kaupassa tärkeimmän kasvin, vehnän ja riisin, hintojen kehitys tällä vuosikymmenellä. Näemme, että esimerkiksi vehnän hinta (Yhdysvaltain dollareissa) on yli kaksinkertaistunut viimeksi kuluneen vuoden aikana, ja riisin hinnannousu on ollut vain hieman hitaampaa. Muiden elintarvikeraaka-aineiden hinnannousut ovat samankaltaisia. Esimerkiksi maissin hinta on noussut vuoden 2007 alusta 45 %. Elintarvikkeiden hintojen nousu on johtanut useissa maissa esimerkiksi vientikiintiöihin tai -tulleihin, joilla on pyritty varmistamaan edullisen ruoan saatavuus omalle väestölle. Tällä politiikalla ei ole kuitenkaan pystytty vastaamaan korkeiden hintojen varsinaisiin syihin. Elintason noustessa kulutustottumukset muuttuvat siten, että esimerkiksi lihan syönti lisääntyy, minkä takia rehun kysyntä kasvaa. Lisäksi viime vuosina lisääntynyt biopolttoaineiden käyttö on vähentänyt ruoantuotantoon käytettävissä olevaa peltopinta-alaa etenkin Yhdysvalloissa. Vuonna 2007 sato myös epäonnistui monissa suurissa tuottajamaissa, esimerkiksi Australiassa. Näiden epäsuotuisien tekijöiden – joista vain osa on väliaikaisia – takia elintarvikkeiden hinnat ovat sitten nousseet.

Kuvio 2. Vehnän ja riisin hinta (perustuu dollarihintoihin, 2000=100)

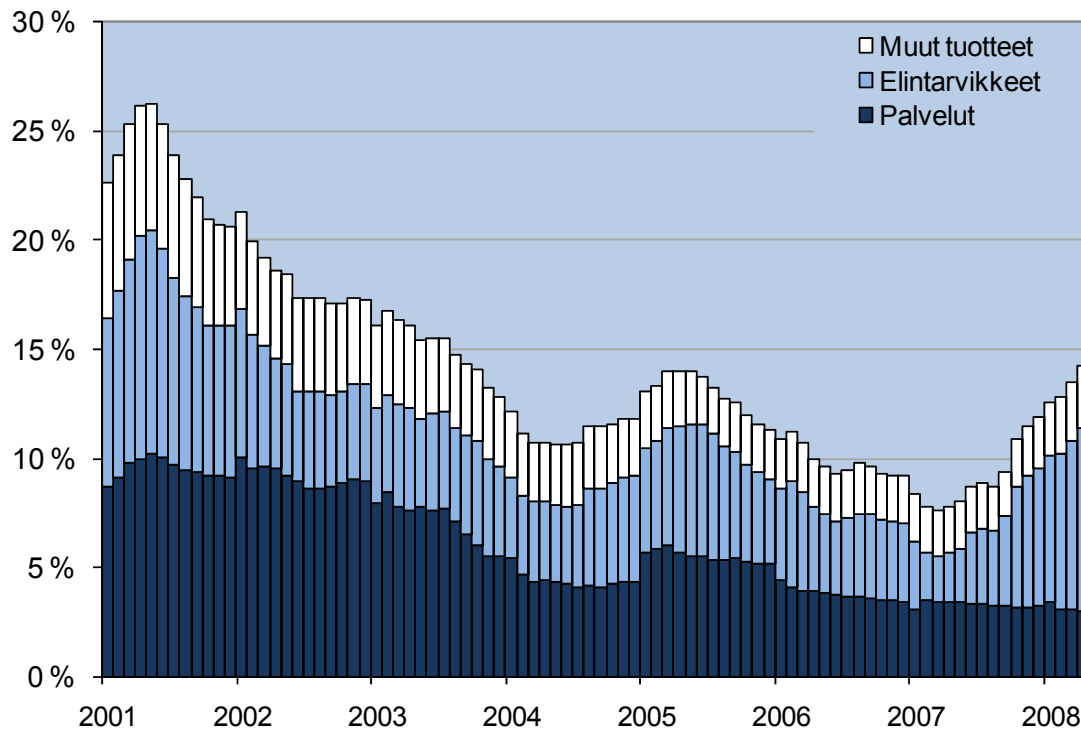
Lähde: IFS

Korkea ruoan hinta kiihdyttää inflaatiota eniten köyhissä maissa, joissa kulutusmenoista suuri osa menee elintarvikkeisiin. Esimerkiksi Kiinassa ruoan osuus kuluttajahintaindeksistä on noin kolmannes, ja siellä inflaation kiihtyminen viime

kuukausina voidaankin selittää täysin korkeammilla elintarvikkeiden hinnoilla. On yleistä, että elintarvikkeiden osuus kulutusmenoista laskee elintason noustessa. Suomessa elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien osuus kuluttajahintaindeksistä on 13,3 %.

Elintarvikkeiden hintojen nousu nopeaa myös Venäjällä

Kuvio 3. Venäjän inflaatio

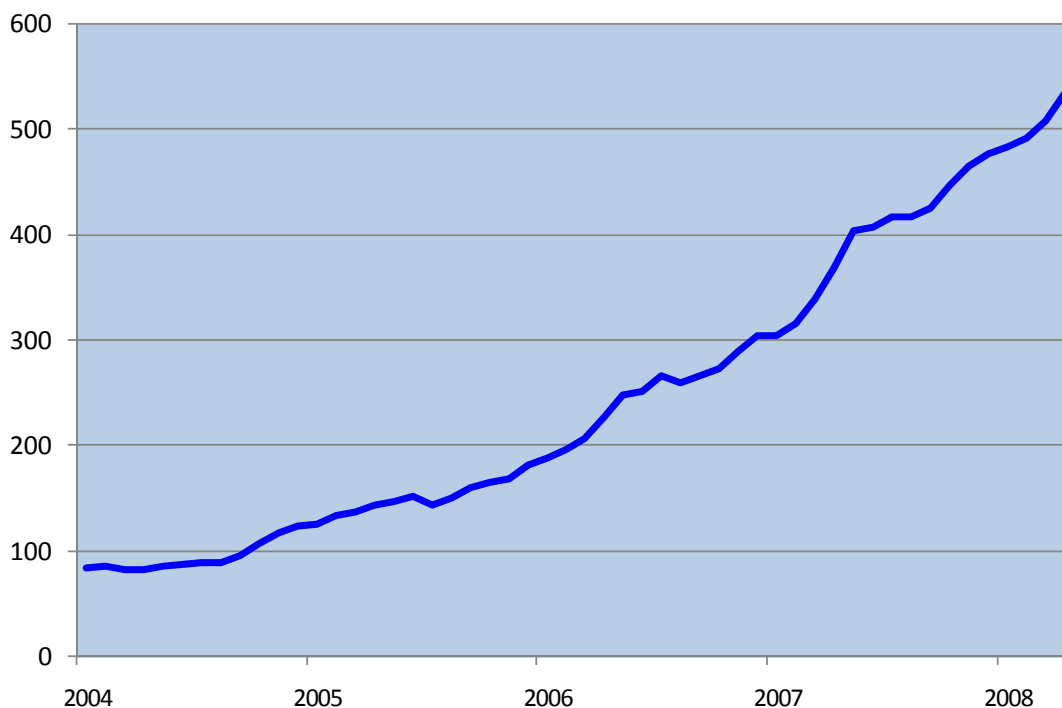

Lähde: Rosstat

Venäjän vuosi-inflaatio oli huhtikuussa 2008 14,2 %, kun inflaatio oli alimmillaan maaliskuussa 2007 7,5 %. Inflaation kiihtymisen perimmäinen syy on Venäjälläkin ollut elintarvikkeiden hintojen nopea nousu. On tietenkin huomattava, että Venäjän voimakkaan talouskasvun takia esimerkiksi palkat ovat nousseet viime vuosina selvästi, mutta viime kuukausien inflaation kiihtymistä ei voida selittää palkkojen kehityksellä. Kuviossa 3 esitetään Venäjän kuluttajahintaindeksin kolmen pääluokan vaikutus inflaatioon. Elintarvikkeiden osuus koko kuluttajahintakorista on Venäjällä varsin korkea, 40,2 %, ja niinpä ruoan hinnan nousu onkin nostanut inflaatiota selvästi. Huhtikuussa elintarvikkeiden hintojen nousu selitti 8,4 prosenttiyksikköä 14,2 prosentin inflaatiosta. Tällä hetkellä elintarvikkeiden hinnat nousevat noin 20 prosentin vauhtia. Yleisen inflaation kiihtymisestä huolimatta esimerkiksi palveluiden hintojen nousuvauhti hidastuu edelleen. Tästä voi päätellä, että Venäjän viime aikoina kiihtyneen inflaation takana ei ole voimakas kotimainen kysyntä, vaan pikemmin maailmanlaajuinen elintarvikkeiden hintashokki. Ennen hintashokkia hieman alle kymmenessä prosentissa pysytellyt inflaatio kertoi kuitenkin osaltaan nopean talouskasvun aiheuttamista tuotantokapeikoista ja kustannuspaineista.

Saadaanko Venäjän inflaatio kuriin?

Kuvio 4. Venäjän valuuttavaranto, miljoonia Yhdysvaltain dollareita

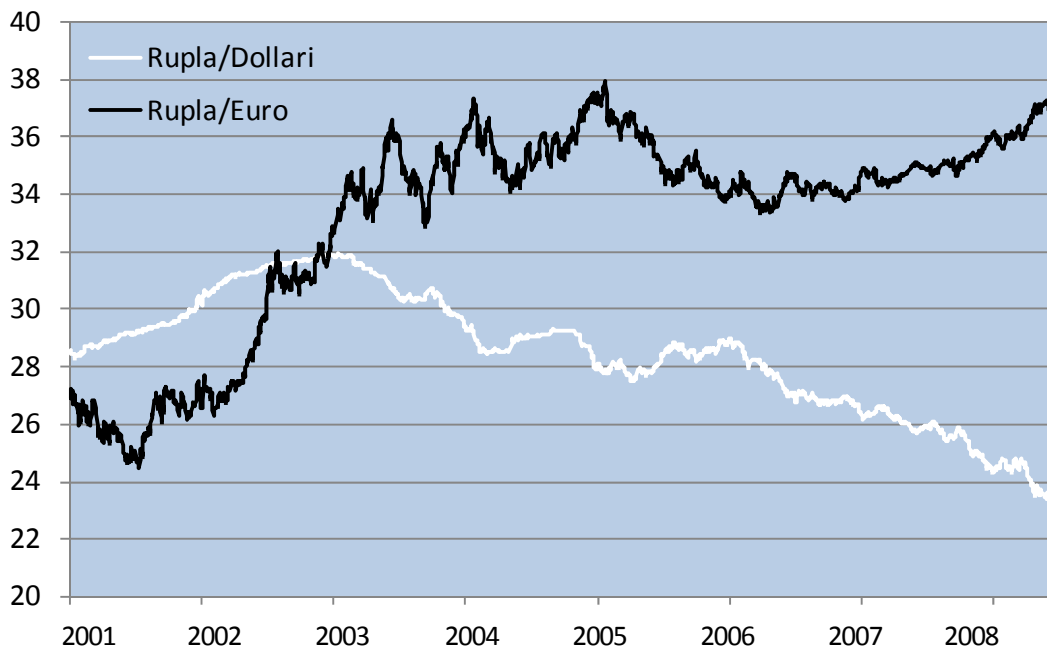
Lähde: CBR

Kuten muissakin maissa, Venäjällä inflaation kiihtymistä vastaan on ryhdytty moniin erilaisiin toimenpiteisiin. Hallitus ja suurimmat vähittäismyyjät sopivat joidenkin peruselintarvikkeiden hintajäädytyksestä lokakuussa, ja tätä hintajäädytystä jatkettiin vielä talvella huhtikuun 2008 loppuun. Hintajäädytys on ilmeisesti hidastanut joidenkin hintojen nousuvauhtia, mutta vaikutus on jäänyt varsin pieneksi, kuten tällaisilla toimenpiteillä yleensäkin. Mikäli vuoden 2008 sato on suotuisa, elintarvikkeiden inflaatio saattaa laskea maanlaajuisesti jonkin verran, mutta hintojen nopeaa pudotusta ei ole odotettavissa. Vaikka Venäjällä on varsin laaja omakin elintarvikesektori, merkittävä osa ruoasta on tuontitavaraa. Vuonna 2007 Venäjän elintarvikkeiden vähittäiskaupan arvo oli 4870 miljardia ruplaa (noin 140 miljardia euroa, eli 195 miljardia dollaria). Samaan aikaan elintarvikkeiden tuonnin arvo oli 660 miljardia ruplaa. On tietenkin mahdotonta tietää täsmälleen venäläisten tukku- ja vähittäiskauppojen marginaaleja, mutta lienee todennäköistä, että niiden sekä arvonlisäveron lisäämisen jälkeen tuonti kattaa ainakin yhden neljänneksen elintarvikkeiden vähittäismyynnistä. Tämän lisäksi on tietenkin huomioitava, että monissa tuotteissa markkinat ovat aidosti maailmanlaajuiset, eli tuotteiden hinnat määräytyvät kansainvälisillä markkinoilla, yleensä Yhdysvaltain dollareissa. Tämä rajoittaa esimerkiksi Venäjän oman viljantuotannon suoria vaikutuksia elintarvikkeiden hintoihin.

Tämän lisäksi tulevina kuukausina tullaan näkemään useita hallinnollisesti säänneltyjen hintojen korotuksia. Tariffit nousevat esimerkiksi rautatiekuljetuksissa sekä viestintäpalveluissa, mutta etenkin energiassa. Korotukset ovat hieman erilaisia kotitalouksille ja yrityssektorille, mutta kotitalouskäyttäjien sähkönhinnan odotetaan

kaksinkertaistuvan vuosien 2008 ja 2011 välillä. Myös kaasun hinta nousee, ja vuonna 2011 yritysten pitäisi maksaa käyttämästään kaasusta yhtä paljon kuin kaasun vientihinta silloin on, poislukien vientikuljetusten osuus. Nämä toimenpiteet ovat sinänsä hyvin perusteltuja taloudellisen tehokkuuden kannalta, mutta lisäävät väistämättä inflaatiopaineita lähivuosina.

Kuvio 5. Rupan dollari- ja eurokurssi

Lähde: IFS

Venäjän keskuspankki on pyrkinyt rahapolitiikkaa kiristämällä hidastamaan kotimaisen kysynnän kasvua ja inflaatiopaineita, mutta sen toimintaa vaikeuttaa se, että normaalien rahapoliittisten toimenpiteiden vaikutus esimerkiksi yritysten investointitoimintaan on vielä hyvin heikko. Keskuspankin koronmuutokset välittyvät epätäydellisesti pankkien välisille interbank-markkinoille, ja luottojen hinnoittelu on puolestaan lähes täysin irtautunut pankkien välisten markkinoiden koroista. Keskuspankki on myös nostanut pankkien varantovelvoitteita, mutta ainakaan tähän mennessä näillä toimenpiteillä ei ole ollut näkyvää vaikutusta pankkien luotonantoon. Keskuspankki nojautuukin edelleen likviditeetin säätelyssä lähinnä valuuttamarkkinainterventioihin. Eräänä Venäjän keskuspankin tavoitteena on rajoittaa rupan reaalista vahvistumista muita valuuttoja vastaan, ja tämän takia keskuspankki on ollut varsin aktiivinen valuuttamarkkinoilla. Vaikka Venäjän vaihtotaseen ylijäämä onkin supistumassa, pääoman tuonnin kasvu on johtanut siihen, että valuuttavaranto on jatkanut kasvuaan myös viime kuukausina (Kuvio 4). Keskuspankki on pyrkinyt estämään tästä aiheutuvan likviditeetin kasvun, mutta ei ole onnistunut siinä täydellisesti. Rahan määrä taloudessa onkin kasvanut lähes 50 % vuodessa sekä 2006 että 2007. Näin ollen näyttää siltä, että nykyisen valuuttakurssijärjestelmän puitteissa keskuspankki ei pysty merkittävästi hidastamaan inflaatiota. Mikäli rupan nimellisen kurssin annettaisiin vahvistua, valuuttavarannon kasvu pysähtyisi, ja ennen pitkää tämä hidastaisi myös kotimaisen likviditeetin kasvua. Kireämpi finanssipolitiikka voisi myös hidastaa kotimaisen kysynnän kasvua, mutta

vaikka julkisten menojen kasvun pysäyttämisestä pystyttäisiinkin sopimaan, kestää varsin kauan ennen kuin toimenpiteillä on vaikutusta inflaatioon. Vahvempi rupla helpottaisi selvästi kansainvälisiltä elintarvikemarkkinoilta tulevia hintapaineita, ja tämä vähentäisi nykyisen elintarvikkeiden hintapiikin inflatorista vaikutusta Venäjällä. Rupla on vahvistunut dollaria vastaan, mutta heikentynyt euroon nähden (Kuvio 5). Tämä on merkityksellistä siksi, että euroalue ja koko EU ovat Venäjälle paljon merkittävämpi kauppakumppani kuin Yhdysvallat, vaikka suuri osa Venäjän viennistä hinnoitellaankin dollareissa. Vuonna 2007 61 % Venäjän tuonnista tuli EU-maista, ainoastaan 3 % Yhdysvalloista.

Yhteenveto

Näyttää siis siltä, että nykyisen talouspolitiikan avulla Venäjän inflaatiota ei saada nopeasti taltutettuja. Kotimainen kysyntä pysyy voimakkaana, ja – mikä on todennäköisesti vielä tärkeämpää – elintarvikkeiden kansainväliset hinnat eivät näytä laskevan lähiaikoina. Ainoa tapa vaikuttaa nopeasti inflaatioon on antaa ruplan vahvistua selvästi nykyistä nopeammin, jolloin kaikkien tuontituotteiden – ei vain elintarvikkeiden – hinnat laskisivat. Tämä kuitenkin saattaisi vaarantaa joidenkin venäläisten yritysten kilpailukyvyn ainakin väliaikaisesti, ja on ilmeisesti siksi poliittisesti hyvin vaikea toteuttaa.

Heli Simola

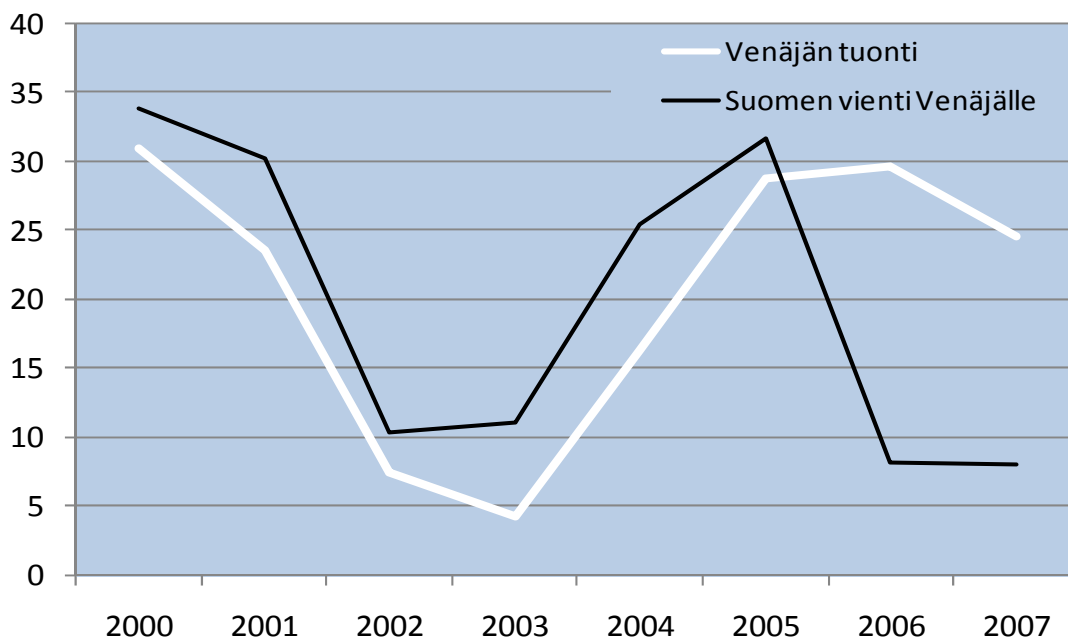
Suomen ja Venäjän välisen kaupan kehitys

Venäjä on jälleen noussut Suomen tärkeimpien kauppakumppaneiden joukkoon. Se on Suomelle tärkeä vientimarkkina, mutta toisaalta myös suuri energian ja raaka-aineiden tarjoaja. Venäjän-kauppaan on kuitenkin viime aikoina liittynyt myös yllätyksellisyyttä: viennin kasvu on hidastunut ja myös tuonnissa on ollut omat ongelmansa.

Suomen viennin kasvu Venäjän kokonaistuontia hitaampaa

Venäjän tuonti on kasvanut hyvin nopeasti viime vuosina voimakkaan talouskasvun myötä. Valtavat öljytulot ovat heijastuneet myös venäläisten käytettävissä olevien tulojen kasvuun ja erityisesti kulutus on kasvanut vauhdikkaasti. Venäjän tuotantorakenteen yksipuolisuuden vuoksi nopeasti kasvaneeseen kysyntään ei kuitenkaan ole pystytty vastaamaan kotimaisen tuotannon kautta. Monia kysytyimpiä tuotteita eli erilaisia kulutustavaroita Venäjällä ei valmisteta riittävästi tai ollenkaan. Monilla aloilla tuotanto ei myöskään ole kilpailukykyistä kansainvälisiin tuotteisiin verrattuna ja toisaalta venäläiset ovat tulojensa kasvaessa suunnanneet kulutustaan ulkomaisiin tuotteisiin, vaikka ne olisivatkin kalliimpia. Lisäksi ruplan reaalin vahvistuminen on tukenut tuonnin kasvua.

Kuvio 1. Venäjän tuonnin ja Suomen Venäjän-viennin euromääräinen kasvu, %

Lähteet: Venäjän keskuspankki, Tullihallitus

Kuten kuvioista 1 nähdään, Venäjän tuonnin arvo on muutamana viime vuonna kasvanut euromääräisesti lähes 30 % vuodessa. Suomen vienti Venäjälle taas on kasvanut parina

viime vuonna 8 %, kun muiden EU-maiden viennin kasvu oli samaa luokkaa kuin Venäjän koko tuonnin. Kiinan ja Japanin vienti Venäjälle taas on keskimäärin kasvanut vielä vauhdikkaammin.

Suomen vienti Venäjälle on siis parina viime vuonna kasvanut selvästi hitaammin kuin Venäjän kokonaistuonti. Yksi tekijä on muualla valmistettujen ja Suomen kautta Venäjälle vietyjen matkapuhelinten viennin siirtyminen kulkemaan Venäjälle muita reittejä. Se teki kasvukehitykseen huomattavan loven, mutta ei toki ole ainoa selitys muita maita hitaampaan viennin kasvuun. Venäjän tuontikysyntä on keskittynyt erityisesti kulutustavaroihin, joita Suomessa ei juurikaan valmisteta. Tämänäyttävät tuotteet voidaan valmistaa kannattavammin edullisemmän työvoiman maissa, kun taas Suomessa on kannattavampaa keskittyä osaamista ja pääomaa runsaasti vaativiin tuotteisiin, kuten koneisiin ja laitteisiin. Suomalaiset yritykset siis eivät ole pystyneet vastaamaan Venäjän kasvaneeseen tuontikysyntään osittain myös sen vuoksi, että ne eivät valmista tuotteita, joita venäläiset eniten haluavat ostaa.

Myös kilpailu Venäjän markkinoilla on kuitenkin lisääntynyt. Nopeasti kasvavat ja suuret markkinat ovat houkutteleet ulkomaisia yrityksiä myös kauempaa kilpailemaan venäläisten kuluttajien ostovoimasta. Lisäksi nopeasti kehittyvien talouksien, kuten erityisesti Kiinan, merkitys maailmankaupassa on lisääntynyt voimakkaasti. Kilpailun lisääntyminen onkin vaikuttanut siihen, että suomalaisten yritysten etulyöntiasema historiallisista ja maantieteellisistä syistä on hiipunut. Myös Venäjän-viennissä korostuvat entistä enemmän normaalit kilpailutekijät ja se näyttää heijastuneen myös viennin yritysraakenteeseen. Seuraavaksi Suomen Venäjän-viennin kehityssuuntia tarkastellaankin yritysraakenteen näkökulmasta. Tarkastelun pohjana on käytetty Viranomaisyhteistyön kehitysprojektin (VIRKE) kokoamaa tietokantaa Venäjän-kauppaa harjoittavista suomalaisyrityksistä¹.

Venäjän-vienti keskittyy ja erikoistuu

Kansainvälisten tutkimusten mukaan vienti on yleensä keskittynyt pienelle osalle taloudessa toimivista yrityksistä. Vientiin osallistuvien yritysten osuus on pieni ylipäänsä ja lisäksi suurimmasta osasta kauppaa vastaavat vain muutamat suuret yritykset. Tullihallituksen tilastoista nähdään, että tämä pätee myös Suomen koko ulkomaankauppaan, sillä viitisen prosenttia suomalaisista yrityksistä harjoittaa vientiä ja pk-yritysten osuus Suomen koko viennin arvosta on pysytellyt vajaassa 10 prosentissa viime vuosina. Venäjän-viennin osalta tilanne on kuitenkin hieman erilainen, sillä pk-yritysten osuus Venäjän-viennistä on huomattavasti suurempi. Osittain tämä on luonnollista, koska erityisesti pk-yritysten on helpompi viedä läheisille markkinoille kuin kauas. Vielä vuonna 2002 pk-yritykset vastasivat lähes 30 prosentista Venäjän-viennin arvosta, mutta vuonna 2006 niiden osuus oli supistunut alle viidennekseen ja myös niiden lukumäärä oli selvästi pienempi. Venäjän-viennin yritysraakenne muistuttaa nyt enemmän Suomen koko vientiä kuin aiemmin ja samansuuntainen kehitys on havaittavissa myös viennin keskittymisessä yrityksittäin.

Venäjän-vienti on keskittynyttä myös alueellisesti. Uudenmaan alueen osuus on suurin ja kasvanut hieman viime vuosina sekä Suomen koko jalostusteollisuuden

¹ Tietokannan pohjalta tehty laajempi tutkimus ilmestyy myöhemmin tänä vuonna BOFIT Online – julkaisuna.

viennissä että Venäjälle suuntautuvassa viennissä². Uudenmaan suuri osuus viennissä selittyy luonnollisesti sekä alueen taloudellisella merkittävyydellä että suurten yritysten keskittymisellä sinne. Venäjän-vienti on kuitenkin koko vientiä selvästi keskittyneempää Uudellemaalle, sillä Suomen koko jalostusteollisuuden viennissä alueen osuus oli vuonna 2006 vajaa kolmannes, kun taas Venäjän-viennissä se oli 60 %. Venäjän-viennin suurempi alueellinen keskittyminen heijastaa melko pitkälti Venäjän-viennin tuoterakennetta. Suurimpia yksittäisiä tuoteryhmiä kun ovat olleet juuri sellaiset tuotteet (elektroniikka, henkilöautot), joita valmistetaan tai myydään uusimaalaisissa yrityksissä. Lisäksi Suomen muussa viennissä tärkeiden tuotteiden, kuten paperin, osuus on Venäjän-viennissä pienempi, joten myös niitä tuottavien alueiden, kuten Kaakkois-Suomen, osuus on pienempi. Kun tarkastelu rajataan ainoastaan pk-yrityksiin, on Uudenmaan osuus viennin arvosta silti lähes puolet.

Viime vuosina Venäjän-vientiä harjoittavat yritykset ovat keskittyneet yhä enemmän juuri Venäjän markkinoihin. Venäjän osuus niiden viennistä on kasvanut selvästi vuosina 2002-2006. Vielä vuonna 2002 Venäjän-viennin keskimääräinen osuus yritysten kokonaisviennistä oli 60 %, mutta vuoteen 2006 mennessä se oli noussut jo lähes kolmeen neljännekseen. Samalla myös pelkästään Venäjälle vievien yritysten sekä lukumäärä että osuus on lisääntynyt selvästi. Vuonna 2006 jo yli puolet Venäjän-vientiä harjoittavista yrityksistä vei ainoastaan Venäjälle. Vastaavia lukuja muista suomalaisista vientiyrityksistä ei kuitenkaan ole käytettävissä, joten on vaikea arvioida erikoistumista Venäjän-vientiin suhteessa muihin maihin. Kansainvälisten tutkimusten pohjalta yleensä kuitenkin pääosa vientiyrityksistä vie ainoastaan yksille markkinoille. Vain suurimmat vientiyritykset vievät tuotteitaan useille markkinoille. Tässä suhteessa Venäjän-vienti siis tuskin on poikkeus.

Kaupan alan merkitys korostunut

Yksi Venäjän-viennin erityispiirteistä on kaupan alan yritysten suuri osuus. Venäjän-viennin arvosta runsas kolmannes tulee kaupan alan yrityksiltä kun vastaava osuus Suomen koko viennissä on kymmenen prosentin tuntumassa. Kaupan alan yritysten osuus on kasvanut hieman sekä Suomen koko että Venäjän-viennissä.

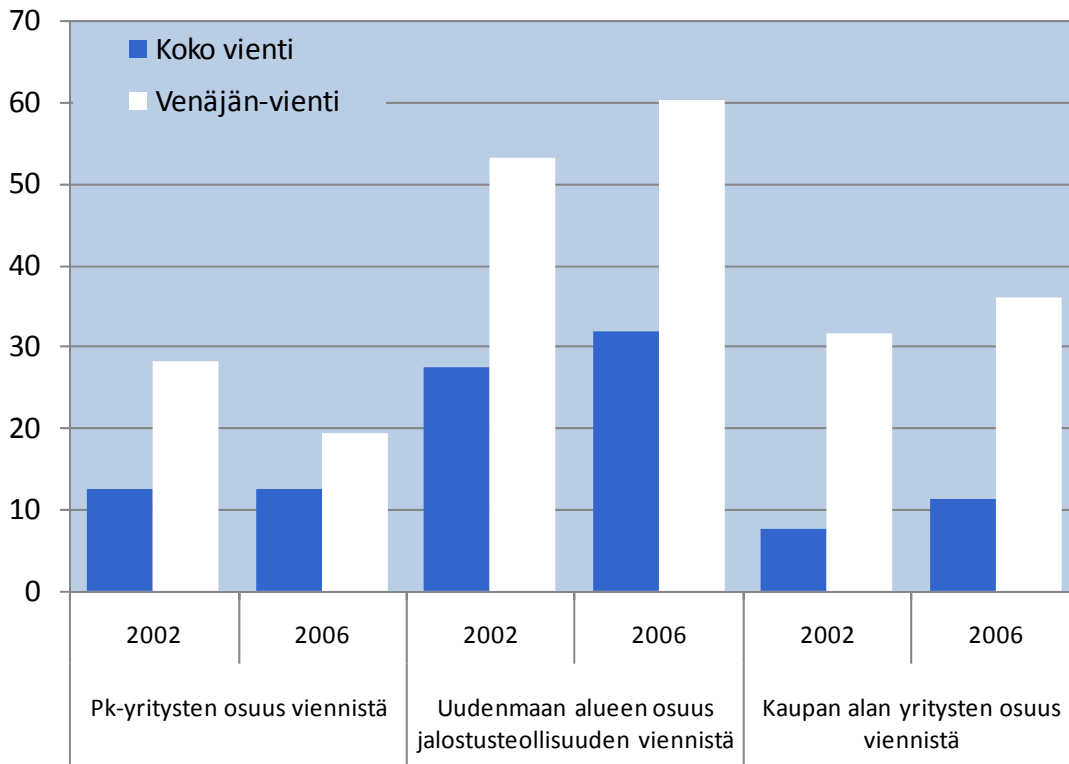
Kaupan alan suuri merkitys Venäjän-viennissä heijastaa pitkälti jälleenvientiä. Jälleenviennillä tarkoitetaan tuotteita, joita ei ole valmistettu Suomessa, mutta joita suomalaiset yritykset tuovat ensin Suomeen ja vievät sitten edelleen Venäjälle. Jälleenviennin osuudeksi Suomen Venäjän-viennistä on arvioitu 20-25 %. Pääosasta jälleenvientiä vastaavat suuret kaupan alan yritykset, jotka ovat myös voimakkaasti erikoistuneita siihen. Usealla näistä yrityksistä vientitoiminta koostuu täysin tavaroiden välittämisestä Venäjälle.

Venäjän-viennissä kaupan alan yritysten vienti on keskittynyt vielä muuta vientiä voimakkaammin sekä yritystasolla että alueellisesti. Pk-yritysten osuus kaupan alan yritysten viennistä on supistunut yli 40 prosentista vuonna 2002 runsaaseen

² Uudenmaan alueella tarkoitetaan Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakuntia. Venäjän-vientiä harjoittavat yritykset on jaettu alueisiin ensisijaisesti niiden sijaintiosoitteen perusteella. Koska kaikkien yritysten osalta sijaintiosoitetta ei ollut saatavissa, jouduttiin niiden osalta käyttämään postiosoitetta tai verovirastoa. Siten Uudenmaan osuus voi jossain määrin ylikorostua, koska yritysten pääkonttorit sijaitsevat usein siellä, vaikka toimipaikkoja olisi muillakin alueilla. Suomen koko viennin osalta vertailutietona on käytetty Tilastokeskuksen teollisuuden aluetilastoja. Niihin sisältyy kuitenkin myös palveluvienti, joten ne eivät ole täysin vertailukelpoisia tullin tavarakaupan tilastojen kanssa.

viidennekseen vuonna 2006 ja Uudenmaan osuus kaupan alan yritysten Venäjän-viennistä on noussut 90 prosenttiin.

Kuvio 2. Pk-yritysten, Uudenmaan alueen ja kaupan alan yritysten osuus Suomen koko viennistä ja Venäjän-viennistä vuosina 2002 ja 2006, %

Lähteet: VIRKE, Tullihallitus, Tilastokeskus.

Kasvaako vienti vielä?

Suomen viennin kasvu Venäjälle on varmasti Venäjän koko tuonnin kasvua hitaampaa ainakin niin kauan, kun Venäjän tuontikysyntä keskittyy kulutustuotteisiin. Mutta suomalaisten yritysten kannattaakin keskittyä valmistamaan niitä tuotteita, mitä ne valmistavat parhaiten ja myydä ne niille markkinoille, jossa niille on kysyntää. Toisaalta viime aikoina myös Venäjällä investointitavaroiden kysyntä näyttää lisääntyneen. Investointien kasvu on kiihtynyt hyvin nopeaksi ja talouden investointitarpeet ovat edelleen valtaisan. Investointeja vaaditaan niin huonokuntoisen infrastruktuurin kohentamiseen kuin tuotannon monipuolistamistavoitteen saavuttamiseksi. Investointien kasvu on heijastunut myös tuontiin investointitavaroiden osuuden kasvamisena. Tämäntyyppinen kehitys tarjoaa myös suomalaisille, investointitavaroiden valmistukseen erikoistuneille yrityksille paremmat vientimahdollisuudet. Alkuvuoden luvut viittaavat siihen, että näitä mahdollisuuksia on saatettu alkaa hyödyntää, sillä Suomen Venäjän-viennin vuosikasvu kiihtyi tammi-helmikuussa yli 20 prosenttiin, mikä oli lähes yhtä nopeaa kuin Venäjän tuonnin kasvu. Nopeasti kasvoi mm. juuri koneiden ja laitteiden vienti.

Venäjän-viennin yritysrakennetta tarkasteltaessa voidaan havaita kolme piirrettä. Venäjän-viennissä on tapahtunut keskittymistä sekä yritys- että aluetasolla, erikoistuminen on lisääntynyt ja kaupan alan yritysten voimakas asema on säilynyt. Mitä nämä kehityssuunnat sitten merkitsevät Suomen Venäjän-viennin tulevan kehityksen kannalta? Venäjän-viennin keskittyminen voi heijastaa kilpailun kiristymistä Venäjän markkinoilla viime vuosina. Venäjän-viennissä pk-yritysten merkitys on ollut huomattavasti suurempi kuin Suomen muussa viennissä, mutta niiden osuuden supistuessa viime vuosina on Venäjän-viennin yritys rakenne alkanut enemmän muistuttaa Suomen koko vientiä. Pk-yritysten merkitys tulee toki jatkossakin varmasti olemaan suurempi lähimarkkinoille suuntautuvassa viennissä kuin muussa viennissä, mutta niiden osuuden supistuminen voi viitata tehottomampien yritysten poistumiseen markkinoilta. Useissa tutkimuksissa on todettu vientiin osallistuvien yritysten olevan yleensä suurempia ja tehokkaampia kuin pelkästään kotimarkkinoilla toimivat yritykset.

Erikoistuminen Venäjän-vientiin voi viitata samaan kehitykseen. Kansainvälisten tutkimustulosten mukaan pääosa vientiyrityksistä vie vain yhteen maahan, joten Suomen Venäjän-viennin tilanne ei ole mitenkään poikkeuksellinen. Yritysten erikoistuminen palvelemaan vain Venäjän-markkinoita voi parantaa niiden mahdollisuuksia markkinoilla, mutta sen kääntöpuolena on riippuvuus Venäjän markkinoista. Koska venäläiseen toimintaympäristöön, esim. tullausprosessiin, liittyy edelleen useita epävarmuustekijöitä, voi liiallinen riippuvuus Venäjän-viennistä aiheuttaa yrityksille pahojakin ongelmia viennin häiriötilanteissa.

Kaupan alan yritysten osuuden vakiintuminen Venäjän-viennissä selvästi muuta vientiä korkeammalle tasolle saattaa kuitenkin olla vielä merkki kestävämmään etuun perustuvasta vientitoiminnasta. Myös kaupan alalla on tapahtunut huomattavasti keskittymistä ja erikoistumista, joten yritykset ovat varmasti vahvemmassa asemassa kuin jos ne olisivat pieniä, satunnaiseen tilaisuuteen tarttuneita kauppaliikkeitä. Pidemmällä aikavälillä on kuitenkin melko epävarmaa, kestäkö ainakaan kaikkien näiden yritysten kilpailuetu tämäntyyppisessä kaupassa. Kauppaliikkeiden tapauksessa tilanne on haastavampi kuin samantyyppisessä transitoliiketoiminnassa, sillä välittäjänä toimivan kaupparyhtymän täytyy pystyä tarjoamaan jotain lisäarvoa venäläiselle ostajalle välitystoiminnastaan, jotta ostaja ei ala tehdä ostojaan suoraan.

Tuontia määrittävät edelleen öljy ja muut raaka-aineet

Venäjän vienti on viime vuosina kasvanut nopeasti lähinnä öljyn ja osittain myös muiden raaka-aineiden hintojen nousun myötä. Kaksi kolmannesta Suomen Venäjän-tuonnista koostuu öljystä ja muista mineraalituotteista, joten sen kehitys on samankaltaista kuin Venäjän muun viennin. Mineraalituotteiden lisäksi myös muiden raaka-aineiden, kuten metallien hinnannousu on jossain määrin vaikuttanut tuontikehitykseen. Toisaalta raakapuun tarjontaongelmat ja vientitullien korotus ovat supistaneet puun osuutta tuonnissa.

Venäjän-tuonnin yritys rakenne heijastaa lähinnä tuonnin rakennetta ja erityisesti öljyn suurta osuutta tuonnissa. Pk-yritysten osuus tuonnin arvosta on perinteisesti ollut pieni, ja myös pienempi kuin Suomen koko tuonnissa. Osuus on myös hieman supistunut, mikä johtuu pitkälti öljyn hinnan noususta, joka kasvattaa suurten yritysten tuonnin arvoa. Kuten vienti, myös tuonti on alueellisesti hyvin keskittynyttä Uudellemaalle, mikä jälleen johtuu lähinnä öljyn suuresta osuudesta tuonnissa.

Öljyn lisäksi Venäjällä on merkittävä osuus Suomen tuonnista lähinnä joissain kemiallisissa tuotteissa ja metalleissa. Näissä tuoteryhmissä Venäjältä on peräisin puolet Suomen tuonnista, mutta Venäjän osuus niissä ei kuitenkaan ole kasvanut, vaan pikemmin supistunut. Myös yritystasolla tarkasteltuna yritysten erikoistuminen Venäjän-tuontiin on pysynyt vuosina 2002-2006 jokseenkin samalla tasolla. Venäjän-tuontia harjoittavilla yrityksillä Venäjän osuus tuonnista on pysytellyt keskimäärin kahden kolmanneksen tasolla ja yrityksistä vajaa puolet tuo ainoastaan Venäjältä. Esimerkkinä voidaan ottaa ajankohtainen raakapuun tuonti. Yrityksiä, joiden tuonti koostuu täysin Venäjältä tuodusta raakapuusta, oli vuonna 2006 yhteensä runsaat 200 ja niissä oli palkansaajia yli 4600.

Ölly ja muut raaka-aineet hallitsevat siis edelleen lähes täysin Suomen Venäjän-tuontia. Vaikka tuonti on keskittynyt pääosin suurille yrityksille, yleisesti ottaen myös pk-yritykset tuovat enimmäkseen raaka-aineita, tärkeimpinä puu ja metallit. Vuosien 2002-2006 välillä ei tämä kuva ole juuri muuttunut. Ainoastaan elintarvikkeiden ja koneiden osuudet pk-yritysten tuonnista ovat hieman nousseet, mutta edelleen vain muutaman prosentin tasolla. Lisäksi elintarvikkeetkin ovat lähinnä raaka-aineita, eivätkä jalostettuja tuotteita. Toisaalta elintarvikkeilla, kuten myös koneilla ja laitteilla on kuitenkin alueellisesti melko suuri merkitys erityisesti pk-yritysten tuonnissa, lähinnä pohjoisilla ja itäisillä alueilla.

Suomen Venäjän-tuonnin kehitys määräytyy siis lähinnä öljyn hintakehityksen perusteella kuten aiemminkin. Selvä muutos tuonnin rakenteeseen tulee kuitenkin silloin, jos suunnitellut raakapuun vientitullien korotukset tulevat voimaan ensi vuoden alusta ja tyrehtyttävät puuntuonnin. Suomen riippuvuus Venäjän-tuonnista on kuitenkin vain harvoissa tuotteissa yhtä merkittävä kuin raakapuussa ja energiaa lukuun ottamatta Venäjän osuus Suomen tuonnista näyttää viime vuosina supistuneen niissä tuoteryhmissä, joissa se on merkittävin tuontimaa. Toistaiseksi Suomen Venäjän-tuonnissa ei juuri ole merkkejä tuontirakenteen monipuolistumisesta, mutta alueellisesti myös joillakin jalostetummilla tuotteilla, kuten koneiden ja laitteiden osilla, on melko suuri merkitys.

Laura Solanko

Vapautuvatko kotimaiset energianhinnat?

Aluksi

Energiasektorin osuudesta Venäjän taloudessa esitetään hyvinkin erilaisia arvioita. Osittain tämä johtuu siitä, että energiasektoria on vaikea täsmällisesti määritellä. Suppeimman määritelmän mukaan siihen kuuluu öljyn, kaasun, kivihiilen, sähkön ja kaukolämmön tuotanto. Laajemmin ajatellen energiasektoriin kuuluu toki myös energiatuotteiden jalostus, jakelu, kuljetus ja kauppa. Mutta rajanveto esimerkiksi kaupan kohdalla on vaikeaa ja mm. siirtohinnoittelun takia väkisinkin hieman satunnaista.

Rosstatin tilastojen mukaan vuonna 2007 sähkön, kaasun ja veden tuotanto ja jakelu muodostivat 3 % BKT:sta. Venäjän talouskehitysministeriön (MERT) mukaan energiasektorin osuus on noin 20 % Venäjän BKT:sta, mutta monissa epävirallisissa arvioissa puhutaan noin 30 prosentin BKT-osuudesta. Gazpromin mukaan yhtiö yksinään tuottaa 10 % maan kokonaistuotannon arvosta (BKT:sta). Suomen suurimman yrityksen osuus bruttokansantuotteestamme on alle 4 %.

Energiasektori on erityisen tärkeä kahdella talouden osa-alueella: ulkomaankaupassa sekä julkisessa taloudessa. Öljyn, öljytuotteiden ja kaasun osuus Venäjän viennin arvosta on noin 60 %. Muukin vientiteollisuus, kuten teräs- ja kemianteollisuus, perustaa kilpailukykinsä edullisiin kotimaisiin energianhintoihin. Energiatuotteiden vientihinnat määräytyvät pitkälti raakaöljyn maailmanmarkkinahintojen perusteella. Niinpä viime vuosina Venäjän vientitulot ovat kasvaneet huomattavasti, siitä huolimatta että vientimäärät ovat pysyneet jokseenkin vakioina. Kasvavat vientitulot pitävät yllä huomattavaa vaihtotaseen ylijäämää, joka tuonnin kasvusta huolimatta on edelleen liki 10 % BKT:sta.

Hyöty energian hinnannoususta ei kuitenkaan päädy suoraan venäläisten öljy- ja kaasuyhtiöiden taseisiin. Öljy-yhtiöiden tiukasta verotuksesta johtuen selvästi suurin hyötyjä on ollut valtiontalous. Vuonna 2004 voimaan tulleen lain mukaan öljyn vientivero riippuu toteutuneista Urals-öljyn maailmanmarkkinahinnoista noin kuukauden viiveellä. Vientiveron osuus on nykyisellään noin puolet toteutuneesta öljyn vientihinnasta. Lisäksi öljy-yhtiöt maksavat normaalien tuloverojen lisäksi myös kaivannaisveroa. Kaasun vientiä ja tuotantoa verotetaan huomattavasti lievemmin, mutta toisaalta Gazpromilla on velvoite toimittaa kaasua kotimaisille kuluttajille hyvin alhaiseen säädelyyn hintaan. Osittain öljy-yhtiöiden kireän verotuksen ansiosta valtion budjetit ovat olleet koko 2000-luvun ylijäämäisiä ja valtion vakausrahastoon on kertynyt jo yli 100 mrd. euroa varoja. Luonnonvaraministeri Juri Trutnevin mukaan 60 % valtion budjettituloista on peräisin luonnonvarasektorilta eli lähinnä öljyn, kaasun ja metallien tuotannosta. Venäläinen tutkimuslaitos Economic Expert Group arvioi, että vuonna 2007 liki 80 % federaatiobudjetin tuloista oli peräisin energiasektorilta.

Kaikkiaan energiasektorin vaikutus talouden kasvuun on ollut huomattava. Kerrainnaisvaikutuksineen sektorin osuus maan talouskasvusta on talouskehitysministeriön MERT(2008) arvion mukaan ollut viime vuosina yli 25%. Eli ilman energiasektoria Venäjän BKT:n vuosikasvu olisi ollut ”vain” reilut 5 prosenttia

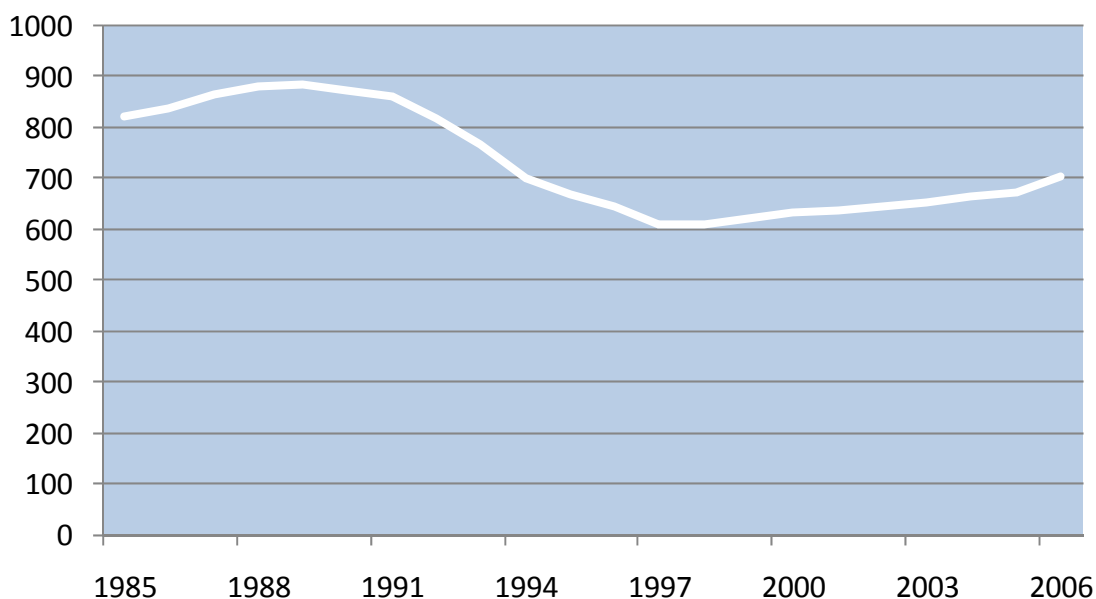
toteutuneen 7 prosentin sijaan. Toisin sanoen, vaikka esitettyä arviota pitäisikin hieman liian varovaisena, Venäjän talous olisi ilmankin energiasektoria kasvanut viime vuodet merkittävästi ripeämmin kuin esimerkiksi EU-maat. Huomattava osa talouden kasvusta tulee muualta, lähinnä vähittäiskaupasta, palveluista ja rakentamisesta. Lisäksi energiasektorin osuus työllisyydestä on vain muutamia prosentteja. Vaikka tässä tekstissä keskitynkään yksinomaan energiasektoriin, sen merkitystä koko taloudelle ei siis tule yliarvioida.

Venäjä on energian suurtuottaja mutta myös sen suurkuluttaja

Vuoden 2005 lopulla presidentti Putinin toi Venäjällä julkisuuteen käsitteen energiasupervalta. Tammikuun 2006 Ukrainan energiakriisin jälkeen myös muualla Venäjältä alettiin puhua energian supersuurltana, joka tarvittaessa käyttää mahtavia energiavarojaan ulkopolitiikan jatkeena. Resurssiensa puolesta Venäjä toki energian suurvalta onkin. Sen öljyreservit vastaavat 7 prosenttia ja kaasureservit peräti 25 % maailman varannoista. Venäjä on tällä hetkellä maailman toiseksi suurin öljyn- ja kaasuntuottaja, neljänneksi suurin sähköntuottaja sekä maailman viidenneksi suurin hiilentuottaja.

Mutta Venäjä käyttää kasvavan osan tuottamastaan energiasta itse. Strategisesti tärkeimmän energialähteen, kaasun, tuotannosta kaksi kolmasosaa kulutetaan kotimaassa. Vain kolmannes tuotetusta kaasusta viedään ulkomaille, lähinnä muihin Euroopan maihin. Kaasun vientisopimusten täyttämiseen käytetään myös Turkmenistanista ostettua kaasua. Öljyntuotannosta kaksi kolmasosaa ja hiilentuotannosta noin neljännes menee vientiin. Liki kaikki sähkö kulutetaan kotimaassa, vientiin menee vain pari prosenttia kokonaistuotannosta.

Kuvio 1. Miljoonina öljykvivalenttina (Mtoe) laskettu primäärienergian kulutus Venäjällä 1985-2006.

Lähde: BP 2007

Taulukko 1. Miljoonina öljykvivalenttina (Mtoe) laskettu kotimainen primäärienergian kulutus suhteessa bruttokansantuotteeseen (Mtoe per tuhatta US dollaria, vuoden 2000 hinnoin ja valuuttakurssein laskettuna)

	1990	1995	2000	2003	2004	2005
Kiina	1,58	1,14	0,82	0,79	0,84	0,83
OECD:n ulkopuoliset Euroopan maat	1,15	0,95	0,78	0,75	0,71	0,69
Venäjä	2,28	2,62	2,36	2,08	1,95	1,85
Ukraina	3,50	4,69	4,29	3,69	3,27	3,17
Uzbekistan	3,30	3,74	3,66	3,27	2,95	2,62
IVY-maat keskiarvo	2,45	2,82	2,43	2,13	1,98	1,87
OECD:n ulkopuoliset maat	1,00	0,85	0,75	0,74	0,74	0,72
EU-27	0,24	0,23	0,20	0,20	0,20	0,20
OECD keskiarvo	0,23	0,22	0,21	0,20	0,20	0,20
Maailma keskiarvo	0,36	0,34	0,32	0,32	0,32	0,32

Lähde: IEA 2007

Energiankulutus Venäjällä on viime vuosien talouskasvun vauhdittamana lähtenyt kasvuun. Toistaiseksi kokonaisenergiankulutus on yhä pienempi kuin vuonna 1990, mikä kertoo talouden parantuneesta energiatehokkuudesta. Venäjä on kuitenkin kansainvälisesti vertaillen edelleen suoranainen energiatuhlari. Talouden kokoon suhteutettuna Venäjä kuluttaa energiaa moninkertaisesti OECD-maihin verrattuna. OECD:n alaisen kansainvälisen energijärjestön IEA:n tilastojen mukaan IVY-maat (erityisesti Ukraina, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjikistan ja Venäjä) ovatkin aivan omaa luokkaansa energiankulutuksessa. Suhteessa talouden kokoon esimerkiksi Kiina käyttää vain alle puolet Venäjän kuluttamasta energiamäärästä.

Suureen energiankulutukseen on luonnollisesti useita syitä. Maantieteeltään Venäjän kaltaisessa maassa lämmitykseen sekä kuljetuksiin kuluu väistämättä runsaasti energiaa. Neuvostotalouden perintönä maan tuotantorakenne on painottunut energiaa kuluttavaan raskaaseen teollisuuteen. Sekä tuotantolaitokset että jakeluverkostot ovat huonossa kunnossa ja hävikki on usein suurta. Mutta siltikin merkittävin syy lienee, että Venäjällä on totuttu alhaisiin, säänneltyihin energianhintoihin ja niistä johtuvaan tuhlailevaan käyttöön sekä suoranaiseen energian haaskaukseen. Talouskehitysministeriön mukaan järkevä energiakulutuksen taso olisi 55 % – 60 % nykytasosta. Energiansäästölle erityisesti lämmöntuotannossa, jakelussa sekä asuntosektorilla tuntuisikin olevan liki rajattomat markkinat. Kaikille Venäjällä asuneille lienee tuttua se, että lämmityskaudella ainoa mahdollisuus säätää asunnon lämpötilaa on avata tai sulkea ikkuna. Mutta niin kauan kun sähkön, lämmön ja kaasun hinnat ovat suhteettoman alhaisia, kenelläkään ei ole riittäviä kannustimia asentaa

termostatteja. Öljyn ja öljytuotteiden hinnat sen sijaan ovat markkinaehtoisia, eikä kotimainen öljynkulutus viime vuosina olekaan juuri kasvanut.

Hintojen vapauttaminen väistämätöntä

Sähkön, kaasun ja lämmön hinnat eivät määräydy markkinoilla. Federaation tariffivirasto asettaa hallituksen päätösten mukaisesti sähkön, kaasun ja lämmön hintatariffit jokaiselle Venäjän alueelle. Kotitalouksille ja yrityskäyttäjille on omat tariffinsa, kaasun ja lämmön osalta kotitalouksien tariffit ovat merkittävästi yritysten hintoja alemmat. Säännellyissä hinnoissa on suurta vaihtelua, sekä alueiden sisällä eri kuluttajaryhmien kesken että alueiden välillä. Lisäksi tariffit ovat tasoltaan kaukana esimerkiksi vientihintojen tasosta. Nykyisellään säännellyt hinnat ovat niin alhaisia, että ne eivät kannusta uusiin investointeihin sen enempää tuotannossa kuin kulutuksessakaan. Tariffien nostossa on kuitenkin poliittisista syistä tähän asti oltu hyvin varovaisia. Teollisuuden on (vain osin aiheellisesti) pelätty menettävän merkittävän kilpailuedun ja toisaalta kotitaloudet ovat pitäneet luonnollisena oikeutenaan edullisia energiahintoja.

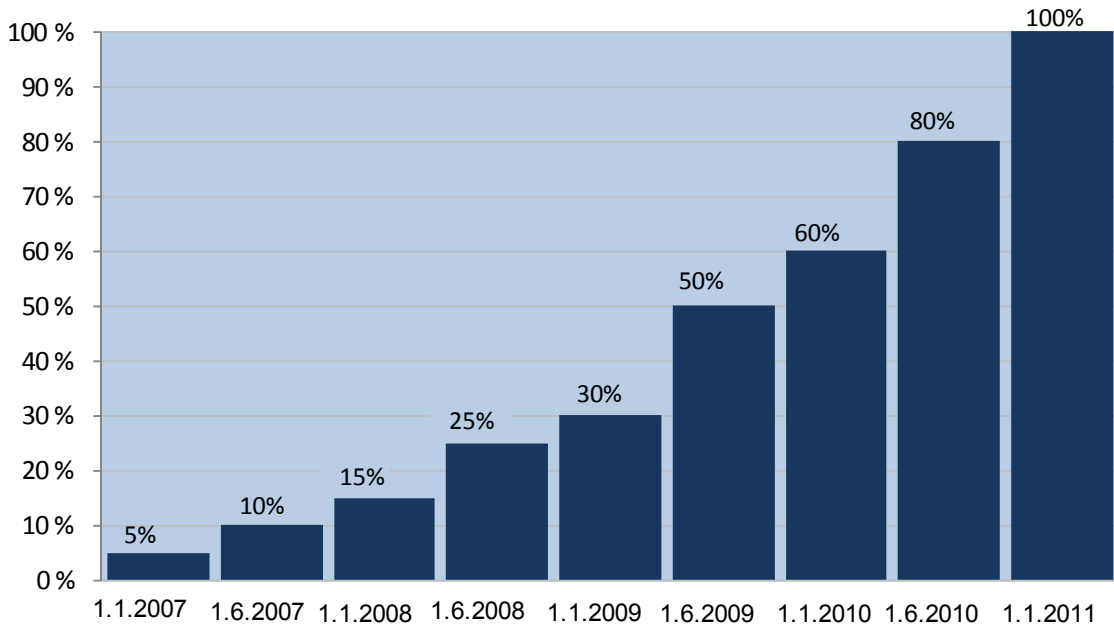
Halvan energian aika on kuitenkin pian ohi myös Venäjällä. Kasvava talous kuluttaa vuosi vuodelta enemmän energiaa, eikä tuotannon kasvattaminen ilman merkittäviä uusia investointeja enää ole mahdollista. Tämän lisäksi myös olemassaoleva kapasiteetti, erityisesti sähkön ja lämmön kuljetuksessa ja jakelussa, vaatisi huomattavia korjaus- ja korvausinvestointeja. Halkeilevat lämpöputket ja riittämätön sähkön siirtokapasiteetti ovat jo nykyisellään jokatalvisia ilmiöitä. Uusia investointeja on kuitenkin turha odottaa, ellei säädelyjen tukkuhintojen anneta nousta lähemmäksi markkinahintoja.

Asian kiireellisyys tuli selväksi viimeistään lämmityskauden 2005-2006 takia. Silloin epätavallisen kylmä talvi nosti kotimaisen energiankulutuksen huippulukemiin. Sähkömonopoli RAO UES varoitti, että sähköverkko ja tuotantokapasiteetti ei tule riittämään jos pakkaset jatkuvat pitkään. Vuoden 2006 alussa vaikutti siltä, että kaasusta on todella pulaa ja Gazprom ilmoitti supistavansa kaasutoimituksia sähköyhtiöille. Samaan vuodenvaihteeseen ajoittui myös liki katastrofiksi kasvanut kiista kaasutoimituksista Ukrainaan, minkä seurauksena toimitukset Eurooppaan ja Ukrainaan supistuivat keskellä kylmää pakkaskautta. Nämä tapahtumat antoivat lopullisen sysäyksen useille energiasektorin uudistuksia vauhdittaneille päätöksille.

Radikaalein päätös on varmasti Venäjän sähkösektorin uudistuksen toimeenpanoon, mitä oli toki valmisteltu jo vuodesta 1998 alkaen. Venäjällä on päätetty toteuttaa maailmanmittakaavassa ennennäkemättömän rohkea ja liberaali uudistus, jolla tähdätään sähkömarkkinoiden yhtäaikaiseen yksityistämiseen ja vapauttamiseen. Sähkösektorin uudistuksen perimmäisenä tavoitteena on houkutella sektorille huomattavia määriä uusia investointeja seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tavoitteen saavuttamiseksi myös sähkön hinnoittelu on päätetty vapauttaa vuoteen 2011 mennessä. Käytännössä tämän on tarkoitus tapahtua nostamalla tariffien tasoa ja jatkuvasti supistamalla tariffihinnoilla yrityksille myytäviä sähkömääriä. Kotitalouksia ja muutamia eristyksissä olevia alueita hinnoittelun vapauttamien ei koske, vaikka näiden maksamat säännellyt hinnat nousevatkin. Vuoden 2011 alussa erityisalueita lukuun ottamatta kaikki yritysten kuluttama sähkö ostetaan ja myydään vapailla hinnoilla.

Tällöin noin 75 % maan kokonaiskulutuksesta tulisi olla vapaiden markkinoiden piirissä.

Kuvio 2. Vapaasti kaupattavan sähkön osuus yritysten tukkukaupasta.

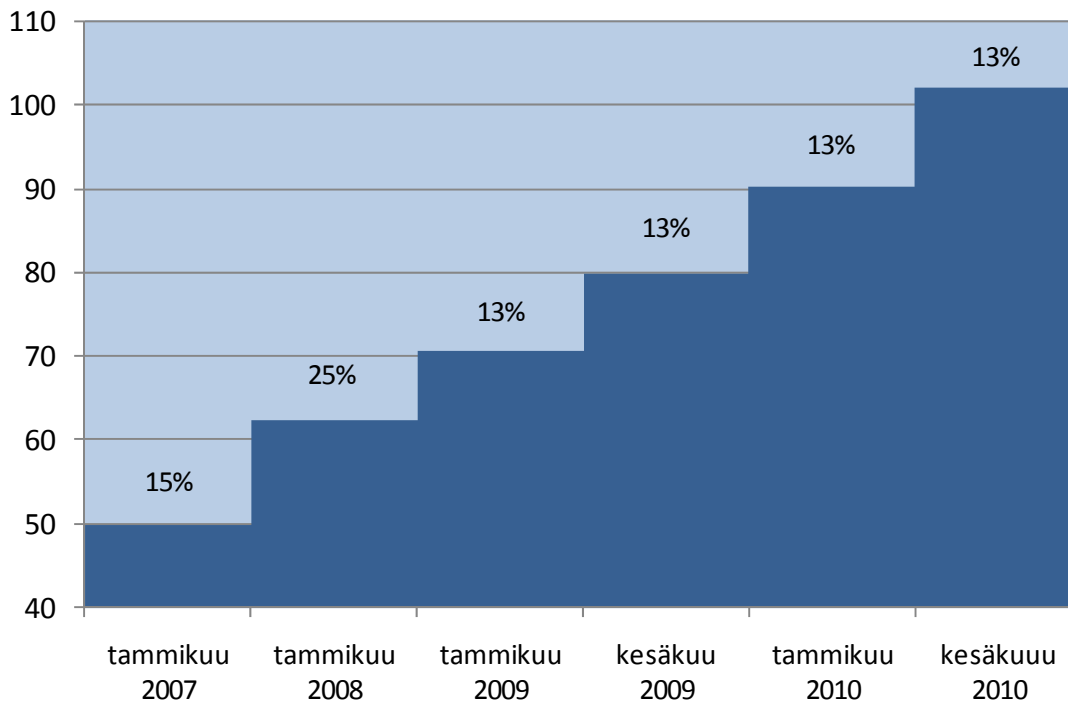
Lähde: RAO EES

Kaasusektori säilyy säänneltyjen hintojen piirissä eikä kaasumonopoli Gazpromin pilkkomista suunnitella. Sen sijaan lokakuussa 2006 hyväksytyn suunnitelman mukaan kaasun tukkutariffien tasoa nostetaan siten, että vuoden 2011 alussa yritysten maksama kotimarkkinahinta vastaa (veroilla ja kuljetuskustannuksilla vähennettyä) vientihintaa. Tällöin kotimarkkinoiden ja vientimarkkinoiden pitäisi olla kaasun tuottajille yhtä houkuttelevia. Tällä hetkellä ero on vielä moninkertainen. Gazpromin myyntituloista vain reilu neljännes tulee kotimaan myynnistä vaikka puolet myynnistä meneekin kotimaahan.

Kuluvan vuoden alussa yritysten kaasutariffeja nostettiin suunnitelman mukaiset 25 %. Rosstatin tilastojen mukaan maaliskuussa 2008 keskimääräinen yritysten maksama kaasunhinta oli noin 100 dollaria tuhannelta kuutiometriltä. Ukrainaan vietävän kaasun myyntihinta on noin 200 dollaria ja Länsi-Eurooppaan vietävän kaasun yli 300 dollaria kuutiometriltä.

Toukokuun alussa 2008 päätettiin myös merkittävistä korotuksista kotitalouksien maksamiin kaasuun, sähkön ja lämmön hintoihin. Ilman kotitaloustariffien korotuksia yritysikäyttäjät olisivat joutuneet maksamaan kasvavan osan kotitalouksienkin energiakustannuksista.

Kuvio 3. Kaasun yritystariffien nosto.

Lähde: MERT

Riittääkö nykyinen tahti?

Ripeästi kohonnut raakaöljyn hinta kasvattaa myös kaasun vientihintoja kohti uusia ennätystasoja. Kaasutariffien nostosta päätettäessä puolitoista vuotta sitten Urals-raakaöljyn keskihinta oli noin 61 dollaria barreilta. Toukokuun puolivälissä 2008 se oli yli 100 dollaria. Vientihintojen tason saavuttaminen suunnitellulla aikataululla vaikuttaa nykykurssilla liki mahdottomalta. Ilman merkittäviä veromuutoksia vientimarkkina tulee yhä säilymään kotimarkkinoita tuottoisampana. Ero tosin kaventunee.

Sähkömarkkinoiden vapauttamiseen on sitouduttu ilmeisen vahvasti, ja voikin käydä niin, että vuonna 2011 sähkön hinnoittelu (yrityksille) on vapaata, mutta kaasutariffit ovat edelleen verrattain edullisia. Sähkøyhtiöitä ajatellen tilanne on edullinen. Toisaalta kotitalouksien sähkønkulutus sekä lämmøntuotanto ovat edelleen säädelyjen hintojen piirissä ja sähkøyhtiöillä lienee velvoite toimittaa näitä ”kotitaloustuotteita” kysynnän mukaan.

Tariffien korotukset ovat erityisesti kaasun osalta huomattavia. Vuonna 2009 kotitalouksien tariffit nousevat 25 % ja yritysten 20 %, seuraavana vuonna 30 % ja 28 % ja vuonna 2011 kotitalouksien tariffit nousevat peräti 40 %. Osalle kotitalouksista näin huomattavat korotukset voivat aiheuttaa todellisia maksuvaikeuksia. Siltikin korotukset riittänevät vain juuri ja juuri kattamaan alan tuotantokustannusten nousun. Maaliskuussa 2008 sähkø- ja kaasusektorin tuottajahintojen vuosinousu oli 18%, samaan aikaan öljynjalostuksen ja hiiliteollisuuden tuottajahinnat nousivat peräti 52 % vuotta aiempaan verrattuna.

Säännelyjen hintojen nostolla pyritään myös suoraan kannustamaan energiansäästöön. Se onkin välttämätöntä, sillä muutoin lähivuosina Venäjällä voi tulla

pulaa energiasta. Kaasun tuotantomäärät eivät juurikaan voi kasvaa ja ilman merkittäviä investointeja ne alkavat supistua. Silti tulevaisuuden vientisitoumusten täyttämiseen tarvittaisiin runsaasti uutta kaasua. Myös sähköntuotannon lisääminen vaatii runsaasti investointeja. Vaikka investointien suunnitteluun ja toteuttamiseen ryhdyttäisiin jo tänä keväänä, vie vuosia ennen kuin uudet kaasukentät tai uudet sähkövoimalat ovat tuotannossa. Venäläiset energiayhtiöt kilpailevat jo nyt kansainvälisesti ylikuumentuneilla markkinoilla putkien, turbiinien ja kaapeleiden toimituksista. Myös osaavista insinööreistä ja projektinjohtajista alkaa olla pulaa. Valtavien investointiohjelmien toteuttaminen lyhyessä ajassa ei ole yksinkertainen tehtävä. Samaan aikaan niin tuottajien kuin kuluttajienkin pitäisi ottaa käyttöön uusia, ellei peräti innovatiivisia, tapoja tuottaa ja kuluttaa energiaa. MERTin arvion mukaan noin kolmannes energiansäästöstä pitäisi tulla energiasektorin oman kulutuksen supistumisen kautta. Siinä on tavoitetta kerrakseen.

Pekka Sutela

Medvedevin talouspoliittiset linjaukset

Venäjän talouspoliittinen ympäristö on muuttumassa. Kasvu ei voi enää perustua ensisijassa kapasiteetin käyttöasteen kohottamiseen, vaan investointien lisääntymisen on oltava ensi sijalla. Toisaalta tämä antaa mahdollisuuksia tuotantokoneiston, sen organisoimien ja tuotevalikoiman uudistamiseen. Perusenergian tuotannon kasvu pysyy hitaana, ja jos oletetaan, ettei sen hinta ole takavuosien tapaan moninkertaistumassa, energiasektorin suhteellinen merkitys Venäjän taloudessa on supistumassa. Kasvun täytyy perustua muihin tekijöihin. Tuonnin nopea lisääntyminen yhdistettynä vakaisiin vientimääriin merkitsee, että vaihtotaseen ylijäämä sulaa pois muutamassa vuodessa. Silloin avainkysymys on, mitä tapahtuu pääomataseelle. Ja lopulta, julkisen sektorin erittäin suuret menopaineet yhdessä vain vaikeasti lisättävien verotulojen kanssa painavat budjetin kohti tasapainoa. Finanssipolitiikan keskeiseksi kysymykseksi nousee menojen priorisointi, ei lisätulojen kohdentaminen. Tämä on yksi tie, jonka kautta politiikka palaa Venäjälle.

Nämä muutokset ovat vähittäisiä, ja on sattuma, että ne yhdistyvät ajallisesti presidentin nimen muuttumiseen. Silti on todennäköistä, että tulevat historioitsijat, kun he erottavat tähänastisen kasvukauden sitä seuraavasta, tulevat kirjoittamaan Putinin taloudellisen kauden muuttumisesta Medvedevin ajanjaksoksi Venäjän taloudellisessa historiassa.

Taloustieteilijöillä on hyvin ansaittu huono maine taloudellisen kasvun selittämisessä. Klassisen taloustieteen ajoista lähtien on ymmärretty työnjaon ja pääoman lisääntymisen – siis investointien – merkitys. Nykyisen ja tulevaisuuteen lykätyn kulutuksen välinen vaihtoehto nousi kasvun keskeiseksi tekijäksi Neuvostoliiton kokemuksessa, ja sai teoreettisia perusteitaan 1950-luvun taloustieteessä. Silloin alettiin, taloudellisten ilmiöiden mittaamisen käydessä vihdoinkin mahdolliseksi, myös ymmärtää inhimillisen pääoman, siis osaamisen, merkitystä. Tätä kautta oli luontevaa, että välillä jo unohdettu uuden tiedon luomisen ja sen käytäntöön soveltamisen merkitys, siis innovaatiot, nousivat siihen keskiöön jossa ne edelleen ovat. Uusin kehitys on kasvu- ja kehitysteorian yhdistäminen sen oivaltamiseksi, että kasvuun liittyvät ongelmat näyttävät kovin erilaiselta sellaisessa maassa, joka on jo maailman tuottavuuskehityksen etulinjassa, verrattuna talouteen, joka vielä pystyy etenemään ottamalla kiinni taloudellisesti edistyneempiä maita.

Vaikka tämä taloudellisen kasvun teorian suuri linja voikin tuntua selvältä, paneutuminen kasvun empiiriseen tutkimukseen tuottaa hyödyllisen todellisuustestin. Kasvulle esitetään edelleen mitä erilaisimpia perusteita, eikä kukaan erotella niitä ole lainkaan niin hyvä kuin haluaisimme.

Kuinka sitten osaisimme ennustaa tulevaisuutta, kun menneen selittäminenkin jättää kovin paljon toivomisen varaa? Yritettävä kuitenkin on.

Pari vuotta sitten jouduin hahmottamaan taloudellisia perusteita Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan raporttiin Venäjän tulevaisuudesta. Oli päätetty käyttää skenaariolähestymistapaa, mikä lienee myös poliittisesti sovelias lähestymistapa. Joka tapauksessa se soveltuu kymmenen vuotta eteenpäin ulottavaan tarkasteluun.

Ensimmäinen askel on eritellä sellaisia tekijöitä, joiden voimme uskoa riittävällä todennäköisyydellä muuttumattomia siinä mielessä, että ne vaikuttavat sekä nyt että – tässä tapauksessa kymmenen vuoden päässä olevassa – tulevaisuudessa. Niitä on monia: pääosa rakennettua ympäristöä, pääomakantaa, infrastruktuuria, tietotaitoa, maantieteellistä ja ekologista ympäristöä. Sosiaalinen rakennekaan ei muutu nopeasti. Kymmenen vuoden päässä oleva väestömuutos tunnetaan jokseenkin tarkkaan, ellei usko, että kansainvälisessä muuttoliikkeessä voi olla suuria heilahteluita. Venäjän taloudellisen tulevaisuuden kannalta kaksi tiedossa olevaa muutostekijää ovat muita tärkeämpiä. Yksi on keskiluokan vahvistuminen. Tämä on oleellisesti myönteinen kehä. Kun samat yhteiskuntaryhmät ovat siinä sekä tuottajien että kuluttajien asemassa, uusien tuotteiden ja tuotantorakenteiden kehittymisellä on voimakas itseään vahvistava luonne. Tämä kehä on keskeinen tekijä Venäjän tähänastiselle talouskasvulle ja on luonut kehitystä leimaavan syvän rakennemuutoksen. Näin on asia myös tulevaisuudessa.

Toinen, ja tähän liittyvä muutos on talouden avautuminen. Se näkyy tuonnin vahvana kasvuna, muuttoliikkeenä, turismina ja tulevaisuudessa vahvistuvassa määrin myös venäläisen liike-elämän kansainvälistymisenä. Sekin on kasvua eteenpäin ajava tekijä. Kyse on paljon enemmän venäläisen liike-elämän eurooppalaistumisesta kuin Euroopan venäläistymisestä.

Näillä ja muilla perusteilla voimme päätellä, että Venäjän talous on tuomittu jatkuvaan kasvuun myös lähivuosina, ehkä koko edessä olevan kymmenen vuoden ajanjakson aikana. Mutta on myös oleellisia asioita, joista meillä ei voi tällä hetkellä olla varmaa tietoa.

Yksi niistä on Venäjän energiasektorin tulevaisuus. Lähivuosina niin öljyn kuin kaasunkin tuotanto kasvaa vain hitaasti. Muutamaa vuotta kaukaisemmassa tulevaisuudessa on erilaisia mahdollisuuksia, joiden toteutuminen riippuu nyt tehtävistä päätöksistä: verotus, investoinnit, energiatehokkuuden kohentaminen. Karkeasti, joko energian tuotanto ja vientikyky kasvavat, tai sitten ei.

Aikaisemmin perusteltiin, miksi Venäjä ei voi koskaan elää pelkästään energiasta. Yritys tehdä niin johtaisi työllisyys- ja todennäköisesti maksutaserajoitteeseen. Siksi on tärkeää kysyä, onko Venäjän tuotantorakenne monipuolistumassa tavalla, joka tuottaa kilpailukykyisiä työpaikkoja ja uutta vientituloa. Koska suppeasti määritelty energiasektori työllistää varsin vähän, valtaosan työpaikoista on oltava muussa tuotannossa. Se, ovatko ne kilpailukykyisiä vai ei, määrää tavan, jolla Venäjä voi liittyä kansainväliseen talouteen. Edelleen, on monessa suhteessa tärkeää, ovatko työpaikat Neuvostoliitolta perityn kaltaisessa vai uudesta luodussa tuotannossa.

Näin saatiin kuusi skenaariota, joista kolme valittiin tarkemman poliittisen luonnehdinnan kohteeksi.

Samaan aikaan Moskovassa päätettiin kesällä 2006, että oli aika toistaa se tulevaisuusstrategiatyö, joka oli vuosikymmenen vaihteessa johtanut ns. Grefin ohjelman omaksumiseen Vladimir Putinin hallinnon talouspolitiikan perustaksi. Sen vaikutus oli muutamien vuosien ajan vahva, ja mantraa kansantulon kaksinkertaistamisesta kymmenen vuoden aikana toistettiin usein. Nyt näyttää mahdolliselta, että ruplamääräinen kansantulo saattaa juuri ja juuri kaksinkertaistua tavoitteen mukaisesti. Heikentyneessä dollarissa mitattu, reaalisesti vahvistuneen ruflan kantama kansantulo on toki jo moninkertaistunut.

Samoin kuin Putinin kauden alussa, päävastuu uuden ohjelman valmistelussa näyttää olevan nyt Elvira Nabiullinan johtamalla Taloudellisen kehityksen ja kaupan

ministeriöllä (MERT). Viimeksi keskeinen merkitys oli myös Strategisen tutkimuksen keskuksella, joka on osallistunut työhön nytkin. On myös kiintoisaa panna merkille, että Tiedeakatemian suurelta osin Neuvostoliitolta perityt akateemikot ovat tuottaneet oman, lähes 400-sivuisen esityksensä. Kiintoisaa se on siksikin, että se on tuotettu RIO-keskus nimisessä laitoksessa, jonka johtokunnan puheenjohtajana on toiminut eräs Dmitri Medvedev. RIO-keskuksen nimi muutettiin maaliskuussa 2008 INSORiksi – Nykyajan kehityksen instituutti.

MERT julkaisi heinäkuussa 2007 kolme skenaariolaskelmaa Venäjän taloudellisesta tulevaisuudesta. Ne poikkeavat Tulevaisuusvaliokunnan skenaarioista muun muassa siinä, että yhtään kaikkein kielteisimmistä mahdollisista tulevaisuuksista ei ole kuvattu puhtaassa muodossaan.

Ensimmäinen on Inertia. Siinä energian ja raaka-aineiden muodostama talouden osa säilyttää keskeisen merkityksen, mutta hitaan tuotannon kasvun ja tehottomuuden säilymisen takia vienti supistuu nopeasti. Ensi vuosikymmenen talouskasvu olisi 3-3,5 prosenttia vuodessa. Tutkimus- ja tuotekehittelymenojen osuus kansantulossa säilyy yhden prosentin tasolla. Tulevaisuusvaliokunnan raportissa tätä vaihtoehtoa kutsuttiin Rappioksi, mutta MERTin kuvassa on myös Neukkula skenaariolle ominaisia piirteitä.

Toinen MERT:in skenaario on Energia/luonnonvara vaihtoehto. Siinä voimavarat keskitetään perustuotannon maksimoimiseen, ja talous kasvaa 5,0-5,5 prosenttia vuodessa. Tutkimus- ja tuotekehittelymenot nousevat vähitellen kolmeen prosenttiin bruttokansantuotteesta. Tämä vastaa Tulevaisuusvaliokunnan Industrialismi vaihtoehtoa.

Ja lopulta on kolmas skenaario, Innovaatiopohjainen kehitys. Siinä panostus energia- ja raaka-ainesektoriin säilyy, mutta keskeinen tavoite on korkean ja keskimääräisen teknologian tuotannon voimakas lisääminen. Kansantulo kasvaa 6,4-6,5 prosenttia vuodessa, tutkimus- ja tuotekehittelymenot nousevat vähitellen 4,7 prosenttiin kansantulosta. Tässä vaihtoehdossa ollaan Tulevaisuusvaliokunnan Ylösousemus maailmassa, kuitenkin niin että osia Industrialismi –skenaariosta on mukana.

Seuraavassa vaiheessa näistä kolmesta skenaariosta valittiin tavoitteen mukainen vaihtoehto, itsestään selvän tuntuisesti Innovaatiopohjainen kehitys. Maaliskuussa 2008 julkistettu luonnos kehitysohjelmasta kuvaa vain sen mukaista tulevaisuutta, kaikkiaan 145 sivun yksityiskohtaisuudella.

Itsestään selvyys tulevaisuuden vaihtoehdon valitsemisessa voi kuitenkin olla ainakin osin näennäinen. Presidentti Putin esitti kevään 2007 valtakunnan tila puheessaan hieman erityyppisen lähestymistavan. Jossain määrin vapaasti tulkiten sen voi hahmottaa seuraavasti. Venäjä ei koskaan tule kilpailemaan Aasian maiden kanssa tuotantokustannusten alhaisuudella. On myös epärealistista ajatella, että siitä voisi tulla läntisen Euroopan maiden kaltainen korkean teknologian maa. Missä sitten on Venäjän kilpailuetu? Se löytyy samalta tieltä, jota muun muassa Pohjoismaat ja Kanada ovat kulkeneet pitkän aikaa. On opittava saamaan enemmän arvoa irti luonnonvaroista. Näin ollen olisi yhdistettävä luonnonvaraperusta ja uusien teknologioiden mahdollisuudet.

Voi myös olla, että eri presidentin valikoituminen olisi vaikuttanut. Dmitri Medvedevillä on taustaa yritysjuristina. Viime vuodet hän on vastannut ns. kansallisten ohjelmien johtamisesta. Ei varmaankaan ole sattuma, että MERT:in maaliskuun 2008 luonnos on huomattavan painottunut sosiaalisiin kysymyksiin, varsinkin terveydenhoitoon ja koulutukseen. Sama pätee vielä vahvemmin RIO-keskuksen

raportista. Jos presidentiksi olisi valikoitunut vaikka viime aikoina sotateollisuutta johtanut Sergei Ivanov, painotus olisi voinut olla toisenlainen.

Tulevaisuusstrategiaan tähtäävä työ on väistämättä pitkäjänteistä, ja sen kuluessa joudutaan harkitsemaan, missä määrin ja mitkä viime aikojen muutokset on syytä ottaa huomioon. Maaliskuun luonnos ei näytä huomioivan kansainvälisen rahoituskriisin vaikutuksia. Ne toki ovatkin olleet Venäjällä vähäisiä, mutta luonnoksen oletus keskimäärin neljän prosentin maailmantalouden kasvusta vuoteen 2020 tuntuu juuri nyt optimistiselta. Toinen, ja Venäjällä paljon väitely muutos on inflaation voimistuminen vuoden 2007 loppupuolelta lähtien.

Kysymyksellä inflaatiosta on kaksi toisiinsa liittyvää puolta. Vallitsee erimielisyys sen luonteesta. Venäjällä, niin kuin muuallakin, elintarvikkeiden hinnat ovat nousseet nopeasti osin tuonti-inflaatiota, kun noin 30 prosenttia elintarvikkekorista tuodaan. Mutta myös puhtaasti kotimaiset hinnat ovat nousseet, varsinkin maitotuotteiden ja viljan osalta. Odotettavissa on, että tämä kustannuspaine siirtyy myös lihan hintaan.

On helppo nähdä kotimainen inflaatio oireena yleistyvistä liikakuumentumisesta. Paitsi elintarvikkeissa, se näkyy palkoissa, varsinkin työvoimatyypeittäin ja alueellisesti, mutta myös erityisesti rakennuskustannuksissa. Onko Venäjällä siis ylikuumentunut talous? Talouskehitysministeriö ja presidentin hallinto vastaavat Venäjälle poikkeuksellisen avoimessa väittelyssä ei, Valtiovarainministeriö ja Keskuspankki kyllä. Poikkeavat vastaukset johtavat erilaiseen näkemykseen tulevaisuudesta. Edelliset tahot asettavat tavoitteeksi edelleen kasvun maksimoinnin, jälkimmäiset painottavat talouden tasapainottamisen tärkeyttä. On helppo nähdä, että ainakin osin kahtiajako kuvastaa keskustelun osapuolten tehtävien erilaisuutta, mutta kyse on myös aidoista eroista todellisuuden tulkitsemisessä.

Valtiovarainministeriö onkin ilmoittanut kirjoittavansa oman finanssipoliittisen ohjelmansa vuoteen 2023 saakka. Se tulee varmasti olemaan konservatiivisempi kuin MERT:in luonnoksen finanssipoliittinen osa. Tuskin keskuspankkiaan ääneti hyväksyy luonnoksen ongelmattomina esittämiä rahapoliittisia kantoja. Sen mukaan pääomatase tulee tasapainottamaan alijäämäiseksi kääntyvän vaihtotaseen, ja siksi voidaan siirtyä ruplan kelluvaan kurssiin. Keskuspankin tarkastelu on tavannut olla huomattavasti vivahteikkaampi.

Kolmas luonnoksen ongelmallinen tukijalka koskee väestö- ja työmarkkinakehitystä. Toisin kuin yleensä ajatellaan, MERT pitää mahdollisena vakauttaa maan väestön määrä vuoteen 2020 mennessä. Tämä tapahtuu eri tavoilla, joista keskeisimmäksi jää ikärakenteeltaan, koulutukseltaan sekä ammatti- ja kielitaidoltaan sopiva väestön maahanmuuton kannustaminen.

Tähän liittyy neljäs ongelmallinen tukijalka. Luonnos näyttää pitävän mahdollisena alueellisen väestö- ja tuotantokehityksen kääntämistä tasapainoisempaan suuntaan. On vaikea nähdä, kuinka tämä voisi tapahtua. Päinvastoin: suhteessa väestön mielipiteisiin ja perustavaa laatua olevaan taloudelliseen järkiperäisyyteen syrjäseuduilla asuu edelleen liian paljon, ei jo liian vähän väestöä.

Viides tukijalka tuli kirkkaasti esiin presidenttiehdokas Medvedevin maaliskuussa pitämässä talouspoliittisessa suuntapuheessa. Siinä hän esitti neljä avainsanaa Venäjän taloudelliselle tulevaisuudelle: innovaatiot, infrastruktuuri, instituutiot ja investoinnit. Puhe sai myötäsukaisen vastaanoton ilmeisen nykyaikaisuutensa vuoksi, mutta silti lähestymistapaan kätkeytyy ongelma. Taloudessa, joka on kaukana maailman teknologisesta etulinjasta, imitaatio voi hyvinkin olla hyvinvoinnin kohentamiseen paremmin sopiva toimintalinja kuin innovaatiot. Ja silloin voivat tarvittavat investoinnit,

infrastruktuuri ja instituutiotakin olla erilaisia kuin tehokkuusrajalla jo olevassa taloudessa. Imitaation merkitys on ollut ja on osin edelleen keskeinen toisen maailmansodan jälkeisissä taloudellisissa menestystarinoissa, sellaisissa kuin Japani, Korea ja Kiina.

Tutkimukset Venäjän kilpailukyvystä tuovat esille kolme perusseikkaa. Venäjän jalostavan teollisuuden keskimääräinen tuottavuus on usein vain muutama prosentti Yhdysvaltain tasosta, samankaltainen Kiinan ja Intian kanssa. Näiden maiden kilpailukyky perustuu halpoihin tuotantokustannuksiin, missä suhteessa Venäjän kilpailuetu tulee edelleen heikkenemään. Edelleen, toimialojen sisälläkin tuottavuuserot ovat erittäin jyrkät.

Talouksrakenteen eriaineksisuus on kehittyville talouksille ominainen piirre. Venäjä on poikkeuksellisen eriaineksinen kolmen syyn takia. Yksi on geologia: luonnonvarojen merkitys on poikkeuksellisen suuri. Toinen on maantiede: pohjoinen sijainti ja etäisyys ovat erityinen rasite siksi, että markkinatalouden kriteerit toimintojen sijoittumiselle ovat toiset kuin neuvostosuunnittelussa vallinneet. Kolmas on historia. Venäjä on ainoa kehittyvä talous, joka ennen oli supervaltta. Tämä on jättänyt monta jälkeä, joista yksi on huomattavan suuri valtiollinen tutkimus- ja tuotekehittelykapasiteetti, joka ei usein kuitenkaan tuota uusina vientituotteina tai kansainvälisinä patenttihakemuksina mitattavia tuloksia. Kiinan T&K –panostus suhteessa kansantuloon on sama kuin Venäjän. Se kuitenkin tuottaa moninkertaisen määrän kansainvälisiä patenttihakemuksia. Tässä suhteessa Venäjä vertautuu Intiaan ja Brasiliaan.

Luonnos mainitsee aivan oikein, että Venäjän kehityksen erityispiirre on se, että maa on samalla aikaa sekä kiinniottajatalous että innovaatiotalous. Näyttää kuitenkin, että sen painopiste on liian paljon jälkimmäisellä puolella. Tämä psykologiakin on yksi supervaltamenneisyyden jättämiä taakkoja. Pulmaksi voi tulla, että valtiollisella, ylhäältä alaspäin katsovalla otteella yritetään perustaa instituutioita ja tehdä investointeja, joille ei loppujen lopuksi ole yhteiskunnassa kysyntää.

Ehkä tähän liittyy myös se erityinen paino, jonka luonnos panee yhteistyölle Suureksi euraasialaiseksi alueeksi kutsumassaan osassa Euraasiaa. Sitä ei määritellä, mutta EU:n jäsenmaat, Kiina ja Intia eivät siihen kuulu. Se ei myöskään ole identtinen nyt kaavaillun Euraasian talousyhteisön kanssa. Tällä alueella Venäjällä pitäisi olla johtava asema tulliliiton ja talousalueen – joka ilmeisesti sisältäisi neljä vapautta – luomisessa. Samoin venäläisten rahoituslaitosten pitäisi olla siellä johtavassa asemassa, ja ruplan toimia reservivaluuttana. Venäläisen rahoitusjärjestelmän pitäisi epävakauden välttämiseksi olla riippumaton kansainvälisestä, mutta Suurella euraasialaisella alueella sen pitäisi hallita.

Vaikka yksi kausi onkin päättymässä Venäjän taloudellisessa kehityksessä ja toinen alkamassa, tämä heijastaa paljon enemmän makrotaloudellisen ympäristön kuin talouspoliittisen muutoksen murrosta. Vuoden 2020 ohjelman kirjoittaminen aloitettiin Putinin presidenttikaudella, ja sen kirjoittajat ovat olleet mukana valmistelemassa myös aikaisempaa talouspolitiikkaa. Suorat kriittiset analyysit viime vuosien politiikasta – tai sen puutteesta – ovat olleet harvinaisia, vaikka sellaisiakin on kuultu, ennen muuta Jevsei Gurvitshin suusta. Uuden hallinnon talouspolitiikan arviointi alkaa vasta sen ensimmäisten toimenpiteiden myötä. Niihin tulevat kuulumaan esille jo otetun inflaation ohella WTO-jäsenyys, EU-suhde, suhde eräisiin muihin entisen Neuvostoliiton alueen maihin sekä maan sisäinen aluepolitiikka, jota on myös vaikea kaikilta osin kuvata onnistuneeksi.

- 2004 No 1 Elena Smirnova: Impact of Cross-listing on Local Stock Returns: Case of Russian ADRs
 No 2 Seija Lainela and Pekka Sutela: European Union, Russia, and TACIS
 No 3 Seija Lainela: Investoinnit kasvussa Venäjällä
 No 4 BOFIT: Venäjän talous Putinin aikana
 No 5 Merja Tekoniemi: Venäjän Kaukoidän taloudellinen integraatio
 No 6 Tuuli Koivu: The sustainability of Chinese growth
 No 7 Tapio Korhonen: Venäjän rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät
 No 8 Tapio Korhonen ja Simon-Erik Ollus: Mikä pääomapako Venäjältä?
 No 9 Simon-Erik Ollus: How much oil can Russia produce? – A study in the Russian oil sector
 No 10 Tapio Korhonen: Kiinan rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät
 No 11 Simon-Erik Ollus: Miksi kesällä 2004 oli luottamuspuola? – Katsaus Venäjän pankkisektorin rakenteeseen ja nykytilaan
- 2005 No 1 Tuuli Koivu: The challenge of choosing an optimal exchange rate regime for China
 No 2 Jouko Rautava: Is India emerging as a global economic powerhouse equal to China?
 No 3 Pekka Sutela: EU, Russia, and Common Economic Space
 No 4 Barbara Bils: What determines regional inequality in China? –A survey of the literature and official data
 No 5 Laura Solanko and Merja Tekoniemi: To recentralise or decentralise – some recent trends in Russian fiscal federalism
 No 6 Pekka Sutela: Did Putin's reforms catapult Russia into durable growth?
 No 7 Pekka Sutela: Finnish trade with the USSR: Why was it different?
 No 8 Anna Mahlamäki, Laura Solanko, Merja Tekoniemi ja Simon-Erik Ollus: Venäjän keskeiset tuotannonalat 2000-luvulla – sektorikatsaus
 No 9 Katrin Robeck: Russia's Gas Business – Facts, Challenges and the Road to Reform
 No 10 Simon-Erik Ollus ja Heli Pyykkö: Suomen ja Venäjän taloussuhteiden viimeaikainen kehitys
 No 11 Tiina Saajasto: Siirtymätalouksien tutkimuslaitoksen Internet-sivujen käyttäjäkysely 2005
 No 12 Anna Mahlamäki: Katsaus Venäjän pankkisektoriin
 No 13 Tiina Saajasto: BOFIT web site user survey 2005
- 2006 No 1 Tuuli Koivu ja Tapio Korhonen: Kiinan valuuttapolitiikka ja maailman rahoitusepätasapainot
 No 2 Tuuli Juurikkala, Vesa Korhonen, Simon-Erik Ollus, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: Kestääkö Venäjän kasvu? – Seminaarijulkaisu: BOFIT Venäjä-tietoisku 8.5.2006
 No 3 Aaron Mehrotra: India's recent macroeconomic developments
 No 4 Tuuli Juurikkala and Simon-Erik Ollus: Russian energy sector – prospects and implications for Russian growth, Economic policy and energy supply
 No 5 Merja Tekoniemi: Venäjän aluepolitiikan uudet tuulet – esimerkkinä Murmanskin alue
 No 6 Sanna Kurronen: Russian electricity sector – reform and prospects
- 2007 No 1 Simon-Erik Ollus and Heli Simola: Russia's true imports?
 No 2 Simon-Erik Ollus and Stephan Barisitz: The Russian Non-Fuel Sector: Signs of Dutch Disease? Evidence from EU-25 Import Competition
 No 3 Heli Simola: Russia getting closer to WTO membership – what are the practical implications?
 No 4 Laura Solanko: Vaurastuva ja ikääntyvä jättiläinen – katsaus Venäjän julkiseen sektoriin
 No 5 Simon-Erik Ollus and Heli Simola: Finnish re-exports to Russia
 No 6 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava, Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: Venäjän kasvun uudet ehdot
 No 7 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava, Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: New conditions for growth in Russia
 No 8 Meri Kulmala ja Merja Tekoniemi: Paikallishallinnon reformi vahvistaa keskushallinnon valtaa Venäjällä – paikalliset taloudelliset kannustimet vähäiset
 No 9 Simon-Erik Ollus, Heli Simola ja Merja Tekoniemi: Venäjän aluepolitiikka 2000-luvulla - mitä uusi alueluokitus merkitsee
 No 10 Riikka Nuutilainen: Peilitulosten antama kuva Venäjän todellisesta tuonnista
- 2008 No 1 Juuso Kaarevirta and Tuuli Koivu: China's inflationary pressures and their impact on inflation in euro area
 No 2 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Heli Simola ja Pekka Sutela: Venäjä vuoteen 2010 – Katsaus Venäjän talouden lähivuosien haasteisiin
 No 3 Laura Solanko ja Simon-Erik Ollus: Paljonko kaasua Venäjä pystyy viemään?
 No 4 Iikka Korhonen ja Laura Solanko: Kazakstanin ulkomaiselle lainanotolle rakentunut kasvu hiipuu
 No 5 Iikka Korhonen, Seija Lainela, Heli Simola, Laura Solanko ja Pekka Sutela: Medvedevin kauden haasteet